

Κεφάλαιο 7

Ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος και η Επανάσταση στη Ρωσία: το τέλος των αυτοκρατοριών

A. Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος: «Ο Μεγάλος Πόλεμος» (1914–1918)

Μεγάλος ενθουσιασμός

Στην αρχή όλοι πήγαιναν να πολεμήσουν με ενθουσιασμό. Πίστευαν ότι ο πόλεμος θα ήταν σύντομος. Δεν είχαν γνωρίσει πόλεμο και, γεμάτοι από εθνική περηφάνια και πατριωτισμό, οι περισσότεροι τον έβλεπαν σαν μια περιπέτεια που θα τους έδινε την ευκαιρία να γίνουν ήρωες.

Το πρώτο απόσπασμα προέρχεται από τις αναμνήσεις ενός Βρετανού που πήγε να καταταγεί στο στρατό στα δεκάξι του.

Αν και σπάνια έβλεπα εφημερίδα, ήξερα για τη δολοφονία του αρχιδούκα Φερδινάνδου στο Σαράγιεβο. Αφίσες με ειδήσεις σε κάθε γωνιά του δρόμου το φώναζαν. Και στους κεντρικούς δρόμους του Κρόιντον [πόλη στη Μεγάλη Βρετανία] στρατιωτικές μπάντες έπαιζαν εμβατήρια. Αυτό ήταν πάρα πολύ για να αντισταθώ και, σαν να με τράβηξε ένας μαγνήτης, ήξερα ότι έπρεπε αμέσως να καταταγώ.

Παρουσιάστηκα στο [στρατολογικό γραφείο] [...]. Εκεί υπήρχε μια [...] τεράστια ουρά από άντρες, οι περισσότεροι εργάτες, που περίμεναν να γραφτούν στους κατάλογους. Ο λοχίας με ρώτησε πόσο χρονών ήμουν και, όταν του απάντησα, είπε: «Στρίβε μικρέ! Ξαναέλα αύριο και δες αν είσαι δεκαεννιά». Έτσι ξαναγύρισα την επόμενη μέρα και είπα ότι ήμουν δεκαεννιά χρονών. Το επιβεβαίωσαν και καμιά δωδεκαριά άλλοι και κρατώντας ψηλά το δεξί μου χέρι ορκίστηκα να αγωνιστώ για το βασιλιά και τη χώρα.

Τζορτζ Κόπαρ, *Με ένα σπλοπολυβόλο στο Καμπρέ*, έτος 1969

Π 7.2

Το δεύτερο κείμενο είναι από γράμμα που έγραψε ένας Βρετανός στη μητέρα του.

Τώρα, αγαπημένη μου μανούλα, μη χάνεις το κουράγιο σου και να έχεις πίστη στη Θεία Πρόνοια. Είμαι σίγουρος ότι θα γλιτώσω και [θα γυρίσω] εντάξει. Είναι σπουδαίο και λαμπρό να πολεμάς για την Αγγλία [...] και, να θυμάσαι, ότι πάω να πολεμήσω και για σένα, για να μείνεις ασφαλής.

Απόσπασμα από γράμμα του Βρετανού Σίριλ Ρόουλινς στη μητέρα του, Δεκέμβριος 1914

Π 7.4

Π 7.1

Βρετανική αφίσα που δείχνει μια μάνα να παροτρύνει το γιο της να πάει στο στρατό: «Πήγαινε! Είναι καθήκον σου!». Μεταξύ των ετών 1914–1916.

Π 7.3

Μητέρα αποχαιρετάει το γιο της που φεύγει για τον πόλεμο. 1914.

Αυτοπροσωπογραφία του Ούγγρου ζωγράφου Όσκαρ Κοκόσκα. 1913.

Π 7.5

Το επόμενο απόσπασμα είναι από τα απομνημονεύματα του ζωγράφου Όσκαρ Κοκόσκα (1886–1980), που υπηρέτησε στο στρατό της Αυστροουγγαρίας.

Π 7.6

Κάναμε το ατέλειωτο ταξίδι μέχρι το ανατολικό μέτωπο σε ανοιχτά βαγόνια για ζώα, στα οποία μετέφεραν και τα άλογα. Όταν αφήσαμε την Ουγγαρία, κοπέλες με πολύχρωμα ρούχα μάς κερνούσαν κρασί [...] και μας ζητωκραύγαζαν. Σήκωσα μια κοπέλα στην πλάτη μου. Πόσο περήφανος ένιωθα που την είχα στην πλάτη μου! Οι άνθρωποι στη Γαλικία, όπως ονομαζόταν το τμήμα της Πολωνίας που ανήκε στην Αυστρία [=Αυστροουγγαρία], μας πετούσαν λουλούδια και πανηγύριζαν για τον ερχομό μας. Μας καλοδέχτηκαν σαν ελευθερωτές.

Όσκαρ Κοκόσκα, *Η ζωή μου*, έτος 1971

Ο πολεμικός ενθουσιασμός επηρέασε επίσης πολλές νέες γυναίκες, όπως δείχνει και το παρακάτω απόσπασμα.

Η ατμόσφαιρα είναι μεθυστική [...] και μου έχει μεταδώσει τη δυνατή επιθυμία να κάνω κάτι παραπάνω από το να μείνω στο Λονδίνο και να περιμένω ένα μάτσο άντρες να μου λένε τι να κάνω. Άκουσα για ένα σώμα με ασθενοφόρα που πάει κατευθείαν στο Βέλγιο και θα κάνω αίτηση να πάω εκεί.

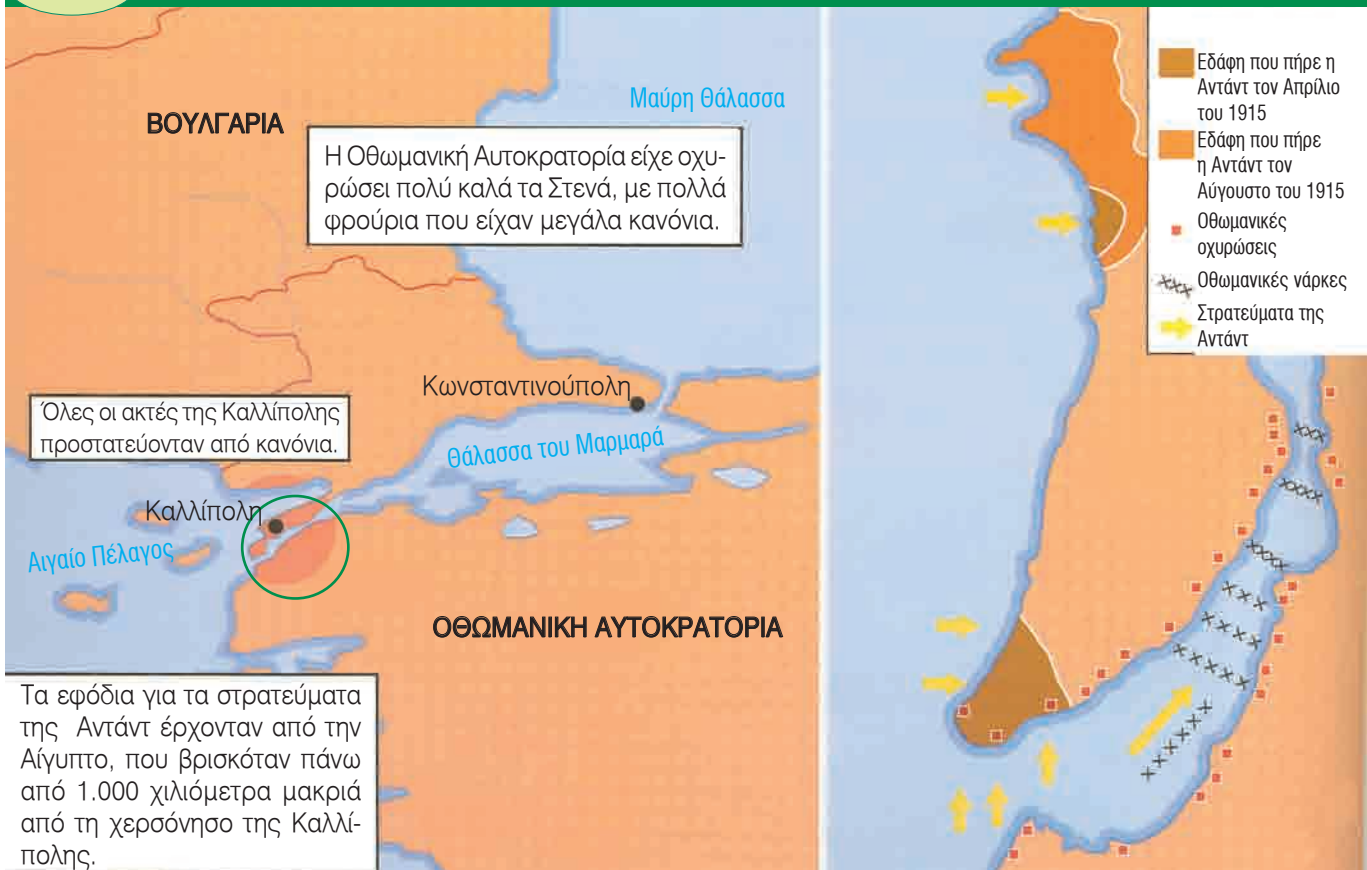
Απόσπασμα από γράμμα νεαρής Βρετανίδας, Αύγουστος 1914

Π 7.7

Εκστρατεία στην Καλλίπολη

Π 7.8

Η εκστρατεία της Αντάντ στη χερσόνησο της Καλλίπολης

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε οχυρώσει πολύ καλά τα Στενά, με πολλά φρούρια που είχαν μεγάλα κανόνια.

Όλες οι ακτές της Καλλίπολης προστατεύονταν από κανόνια.

Τα εφόδια για τα στρατεύματα της Αντάντ έρχονταν από την Αίγυπτο, που βρισκόταν πάνω από 1.000 χιλιόμετρα μακριά από τη χερσόνησο της Καλλίπολης.

2

Στην εκστρατεία της Καλλίπολης πήραν μέρος και πολλά στρατεύματα από τις βρετανικές αποικίες (Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία, Ινδία). Περίπου 140.000 στρατιώτες (35.000 από τις βρετανικές αποικίες) σκοτώθηκαν.

Την άνοιξη του 1915 η Αντάντ έκανε ναυτική εκστρατεία ενάντια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Στόχος της ήταν να καταλάβει τα Δαρδανέλια και να φτάσει στην Κωνσταντινούπολη, για να αναγκάσει την Οθωμανική Αυτοκρατορία να συνθηκολογήσει. Όμως η εκστρατεία απέτυχε και τότε η Αντάντ αποφάσισε να καταλάβει τη χερσόνησο της Καλλίπολης. Αλλά και αυτή η εκστρατεία δεν πέτυχε.

Άραβες

Η εκστρατεία της Αντάντ στη Μέση Ανατολή

Π 7.9

Το 1917–1918 βρετανικά στρατεύματα της Αντάντ με τη βοήθεια των Αράβων, που εξεγέρθηκαν ενάντια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, εισέβαλαν στις κτήσεις της στη Μέση Ανατολή.

Εβραϊκό σιωνιστικό κίνημα

Όταν ξέσπασε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος η Οθωμανική Αυτοκρατορία, για να αποφύγει τις εντάσεις με τους Άραβες που ήταν αντίθετοι με το σιωνιστικό κίνημα, προσπάθησε να εμποδίσει τους Εβραίους να μεταναστεύουν στην Παλαιστίνη. Τότε το σιωνιστικό κίνημα στράφηκε στη Μεγάλη Βρετανία και την υποστήριξε όταν αυτή κατέλαβε την Παλαιστίνη. Το 1917 ο υπουργός Εξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας δήλωσε ότι η χώρα του θα στήριζε τη δημιουργία ενός εβραϊκού κράτους στην Παλαιστίνη (**δήλωση Μπάλφουρ**). Ένα απόσπασμα από αυτή διαβάζουμε παρακάτω:

Για το σιωνιστικό κίνημα μιλήσαμε στη σ. 88.

Η κυβέρνηση [της Μεγάλης Βρετανίας] ευνοεί την ίδρυση εθνικής εστίας για τους Εβραίους στην Παλαιστίνη και θα κάνει ό,τι μπορεί για να γίνει πραγματικότητα αυτός ο στόχος [...] με τον όρο ότι δε θα θιγούν [=πειραχτούν] τα πολιτικά και θρησκευτικά δικαιώματα των μη εβραϊκών ομάδων.

Επιστολή του Βρετανού υπουργού Εξωτερικών Άρθουρ Μπάλφουρ στον Ουάλτερ Ρότσαϊντ, πρόεδρο της Σιωνιστικής Ομοσπονδίας της Μεγάλης Βρετανίας, 2 Νοεμβρίου 1917

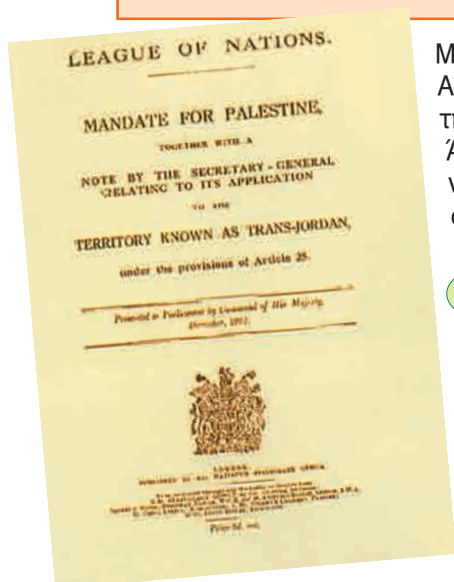
Π 7.10

Μετά την ήττα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η Μεγάλη Βρετανία ανέλαβε τον έλεγχο της Παλαιστίνης. Τότε, για να διατηρήσει την ισορροπία με τους Άραβες στην περιοχή, προσπάθησε να εμποδίσει τους Εβραίους να μεταναστεύουν εκεί. Το σιωνιστικό κίνημα θα αναπτυχθεί σημαντικά μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Για την τύχη των Εβραίων της Ευρώπης στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο θα μιλήσουμε στις σ. 198–199.

Π 7.11

Η πρώτη σελίδα από την «Εντολή για την Παλαιστίνη» που έδωσε η Κοινωνία των Εθνών στη Μεγάλη Βρετανία. Με αυτή την εντολή η Μεγάλη Βρετανία κυβέρνησε την Παλαιστίνη μέχρι το 1948.

Η Συνθήκη του Μπρεστ-Λιτόφσκ

Η συνθήκη του Μπρεστ-Λιτόφσκ

Π 7.12

Ανακωχή του πολέμου

Στο παρακάτω απόσπασμα από γράμμα που έστειλε ένας Αμερικανός στρατιώτης στους δικούς του βλέπουμε πώς υποδέχτηκαν στο Παρίσι το τέλος του πολέμου.

11 Νοεμβρίου 1918

Αγαπημένοι μου,
Έφτασα εδώ χθες βράδυ και σήμερα, που υπογράφηκε η ανακωχή με τη Γερμανία, πέρασα όλη τη μέρα στους δρόμους. Όποιος δεν είναι εδώ δεν μπορεί να καταλάβει, να μιλήσει ή να φανταστεί τη χαρά των ανθρώπων. Ζητωκραυγάζουν, κλαίνε, γελάνε και μετά πάλι από την αρχή [...]. Στην παρέλαση υπάρχουν εκατοντάδες χιλιάδες στρατιώτες από τις ΗΠΑ, τη Μεγάλη Βρετανία, τον Καναδά, τη Γαλλία, την Αυστραλία, την Ιταλία και τις αποικίες. Κάθε στρατιώτης έχει στην αγκαλιά του κορίτσια από τη Γαλλία, άλλες κλαίνε, άλλες γελάνε [...]. Δεν υπάρχει κανένα μέρος στον κόσμο όπου θα 'θελα να είμαι σήμερα εκτός από εδώ [...]. Σήμερα στο Παρίσι είναι αδύνατο να βρεις να αγοράσεις σημαία. Όλοι κρατούν από μια και οι δρόμοι πλημμυρίζουν από όλα μαζί τα χρώματα [...]. Παιδιά! Είναι υπέροχα! Και είναι όλα τόσο γεμάτα από συναισθήματα και νόημα.

Γράμμα Αμερικανού στρατιώτη, 11 Νοεμβρίου 1918

Π 7.13

Η ζωή στο μέτωπο: πόλεμος στα χαρακώματα και νέα όπλα

Π 7.14

Φριχτές συνθήκες

Στα χαρακώματα οι μέρες δεν περνούσαν εύκολα. Το φαγητό ήταν κακό (συνήθως κονσέρβες και ψωμί ή παξιμάδι). Το νερό ήταν λίγο και η γεύση του απαίσια, γιατί το έφεραν σε βαρέλια πετρελαίου μέσα στα οποία είχαν ρίξει φάρμακο για τα μικρόβια. Οι αρρώστιες ήταν συχνές. Ο τύφος, η χολέρα, η δυσεντερία σκότωσαν χιλιάδες άντρες. Πολλοί στρατιώτες δεν άντεξαν. Ο φόβος ότι κάθε στιγμή κινδύνευαν να σκοτωθούν τους έφερνε σε απόγνωση και πολλοί έφτασαν σε νευρική κατάρρευση.

Χαρακώματα στο δυτικό μέτωπο.

Π 7.15

Γάλλοι στρατιώτες σε επίθεση στα χαρακώματα στο δυτικό μέτωπο.

Στις απαίσιες συνθήκες που επικρατούσαν στα χαρακώματα αναφέρονται γράμματα στρατιωτών.

Π 7.16

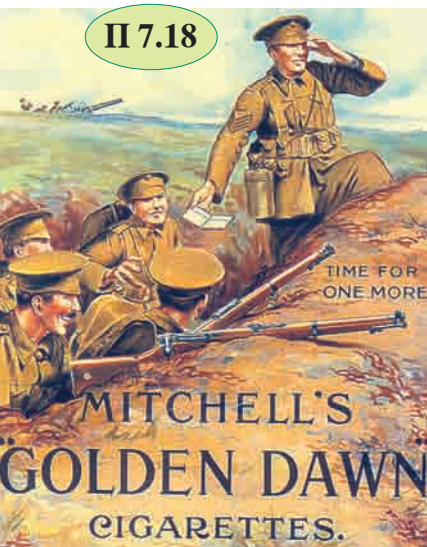
Αγαπητέ Βίλχελμ,
Σου στέλνω χαιρετισμούς από τον επίγειο τάφο μου. Σίγουρα πολύ γρήγορα θα τρελαθούμε από τα φοβερά πυρά του πυροβολικού. Νύχτα και μέρα συνεχίζουν χωρίς διακοπή. Ποτέ παλιότερα δεν ήταν τόσο άσχημα. Καθόμαστε όλη μέρα βαθιά χωμένοι στη γη χωρίς φως, ούτε ηλιαχτίδα, και απλά περιμένουμε το θάνατο, ο οποίος μπορεί έρθει κάθε στιγμή. Δε θα ήθελα να στο γράψω αυτό, αγαπητέ Βίλχελμ, αλλά πρέπει. Ξανά μας κάνουν μεγάλη επίθεση! Θα ξανα-συναντηθούμε άραγε; Μόνο ο Θεός ξέρει! Είναι απαίσιο.

Γράμμα Γερμανού στρατιώτη, άνοιξη 1915

Π 7.17

Π 7.18

Νεκρός στρατιώτης στα συρματοπλέγματα που χώριζαν τα χαρακώματα στο δυτικό μέτωπο.

Π 7.19

Είμαι καλά και περιμένω να τελειώσει αυτός ο πόλεμος. Ελπίζω αυτό να γίνει γρήγορα.

Ένας από τους άντρες μας πυροβολήθηκε από ελεύθερο σκοπευτή – στεκόταν μπροστά στο αμπρί του [=σκεπασμένος χώρος μέσα στο χαρακώμα], η σφαίρα πέρασε κάτω από τον ώμο του.

Καθόμουν έξω από το μαγειρείο όταν είδα το φορείο να έρχεται να πάρει το φτωχό μακριά – πόσο θλιβερό ήταν, τον κουβαλούσαν έξω, τυλιγμένο με το αδιάβροχό του, πάνω στο φορείο, και γρήγορα μακριά.

Αλλά ο πόλεμος συνεχίζεται. Ένας νεκρός άντρας δεν είναι πια χρήσιμος για το στρατό, πάρτε τον μακριά όσο πιο γρήγορα γίνεται. Ο πόλεμος είναι τρομερό πράγμα και τόσο λίγοι το καταλαβαίνουν.

Απόσπασμα από γράμμα Βρετανού στρατιώτη, Σεπτέμβριος 1916

Βρετανική διαφήμιση του 1915 για τσιγάρα. Στην πραγματικότητα τα χαρακώματα δεν ήταν έτσι όπως τα δείχνει η διαφήμιση, αφού οι στρατιώτες έπρεπε να φυλάγονται από τους ελεύθερους σκοπευτές του εχθρού (που περίμεναν πότε ο αντίπαλος θα ξεπεταγόταν από το χαρακώμα και θα πυροβολούσε), από τα δηλητηριώδη αέρια και τους βομβαρδισμούς.

Χημικά όπλα

Αυτά ήταν κυρίως ασφυξιογόνα αέρια, που προκαλούσαν δύσπνοια, έντονο τσούξιμο στα μάτια και δάκρυα, ακόμη και τύφλωση και σιγά σιγά το θάνατο. Για τους στρατιώτες ήταν μια από τις χειρότερες δοκιμασίες στον πόλεμο.

Στο απόσπασμα ένας λοχίας περιγράφει τι συμβαίνει όταν εισπνεύσει κανείς ένα από αυτά.

Π 7.20

Είναι ένας θάνατος που μοιάζει με το να πνίγεται κανείς μέσα σε ξερή άμμο. Τα συμπτώματα είναι: τρομερός πονοκέφαλος και φοβερή δίψα (αν πιεις νερό πεθαίνεις αμέσως), σουβλερός πόνος στους πνεύμονες και βήχας που σε κάνει να βγάζεις ένα πρασινωπό αφρό από το στομάχι και τα πνευμόνια, ώσπου στο τέλος χάνεις τις αισθήσεις σου και πεθαίνεις. Το χρώμα του δέρματος από λευκό γίνεται πρασινόμαυρο και κίτρινο [...] και τα μάτια είναι απλανή. Είναι ένας διαβολικός τρόπος για να πεθάνει κανείς.

Μαρτυρία του λοχία Έλμερ Κότον για την επίδραση των χημικών αερίων, έτος 1915

Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο τα χημικά όπλα απαγορεύτηκαν διεθνώς, όμως ανεπίσημα έχουν χρησιμοποιηθεί σε πολλούς πολέμους στον 20ό και τον 21ο αιώνα.

Λιποτάκτησαν

Οι λιποτάκτες συνήθως εκτελούνταν και οι δικοί τους δεν είχαν δικαίωμα στις παροχές που έδινε το κράτος στους συγγενείς των νεκρών του πολέμου. Η οικογένεια ολόκληρη στιγματιζόταν γιατί είχε για μέλος της ένα δειλό. Σήμερα σε κάποιες χώρες αυτή η αντίληψη έχει αλλάξει. Αναγνωρίστηκε ότι η τιμωρία ήταν άδικη, αφού αυτοί οι άνθρωποι είχαν πάθει νευρικό κλονισμό, τον οποίο ανάμεσα στα άλλα προκαλούσαν και τα δηλητηριώδη αέρια.

Π 7.21

Βρετανική αφίσα που κυκλοφόρησε στη διάρκεια του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου και συμβούλευε τους Βρετανούς να τρώνε λιγότερο ψωμί.

Η ζωή πίσω από το μέτωπο: οικονομία και κοινωνία

Δελτίο διανομής

Με τον πόλεμο τα τρόφιμα και άλλα είδη πρώτης ανάγκης περιορίστηκαν στις εμπόλεμες χώρες, γιατί μεγάλο μέρος τους πήγαινε στους στρατιώτες στο μέτωπο. Οι κυβερνήσεις εφάρμοσαν το **δελτίο**, δηλαδή ένα σύστημα για να μοιράζονται ίσα σε όλους τα αγαθά πρώτης ανάγκης (ψωμί, λάδι, βούτυρο, τυρί, κρέας, σαπούνι κ.ά.). Κάθε οικογένεια έπαιρνε τόσα δελτία όσα και τα μέλη της. Όταν κάποιος ήθελε να πάρει κάποιο από αυτά τα αγαθά, έδινε το δελτίο. Κανείς δεν είχε δικαίωμα να πάρει περισσότερα από όσα όριζε το δελτίο. Αυτό όμως δεν το τηρούσαν όλοι και αρκετά αγαθά πουλιόνταν στη **μαύρη αγορά**, μπορούσε δηλαδή κάποιος να τα αγοράσει κρυφά πληρώνοντας πολλά χρήματα.

Ένας Τούρκος λογοτέχνης περιγράφει τη φτώχεια και τις ελλείψεις σε τρόφιμα που αντιμετώπιζαν οι κάτοικοι της Κωνσταντινούπολης το 1916.

Π 7.22

Όσο και αν πάσχιζαν οι γυναίκες της οικογένειάς μου να αποφύγουν τη φτώχεια, στο τέλος ήρθε – αυτή τη φορά η πραγματική, η γνήσια φτώχεια [...]. Η γιαγιά μου ανέλαβε τα ψώνια αφήνοντάς μας, τρία παιδιά, να φροντίζουμε τον εαυτό μας, και γύριζε μ' ένα αξιολύπητα αδειανό δίχτυ, αφού με τα χρήματά της μόνο ελάχιστες προμήθειες μπορούσε να αγοράσει. Είχαμε την εντύπωση ότι τρεφόμασταν από πάντα με φακές, λαχανόσουπα και μ' αυτό το ξερό μαύρο πράγμα για ψωμί [...]. Ήμασταν πάντα τόσο πεινασμένοι ώστε καταβροχθίζαμε σχεδόν με απόλαυση τα άγευστα, άνοστα μίγματα. [...] Οι άνθρωποι λιμοκτονούσαν [=πέθαιναν από την πείνα] και, όπως φαινόταν, θα εξακολουθούσαν να λιμοκτονούν εκτός αν αγόραζαν από τη μαύρη αγορά. Μα ποιος ήταν σε θέση να μαζέψει αρκετά χρήματα σ' αυτό το φτωχοσόκακο για ν' αγοράσει από τη μαύρη αγορά;

Ιρφάν Οργκά, *Στην ακτή του Βόσπορου*, έτος 1950

Γυναίκες

Στις περισσότερες εμπόλεμες χώρες οι γυναίκες άρχισαν να κάνουν τις δουλειές των αντρών, αφού αυτοί είχαν πάει στο μέτωπο. Οι κυβερνήσεις όμως επαναλάμβαναν πολύ συχνά ότι η απασχόλησή τους στις δουλειές αυτές θα σταματούσε μόλις τελείωνε ο πόλεμος.

Στις πόλεις οι γυναίκες εργάστηκαν κυρίως στις βιομηχανίες, ιδιαίτερα στις πολεμικές, αλλά και αλλού. Στην ύπαιθρο οι γυναίκες ασχολήθηκαν στις αγροτικές δουλειές, ενώ τα πιο μεγάλα κορίτσια φρόντιζαν το σπίτι και τα πιο μικρά παιδιά. Πολλές έπιαναν επίσης δουλειά σε εργαστήρια και βιομηχανίες που βρίσκονταν στις κοντινές πόλεις. Σ' αυτές τις αλλαγές αναφέρεται και το παρακάτω απόσπασμα από βρετανικό περιοδικό.

Π 7.23

Βρετανική αφίσα του 1914 που καλεί τις γυναίκες στη Μεγάλη Βρετανία να γίνουν εργάτριες στην πολεμική βιομηχανία. Όπως σημειώνεται στην αφίσα: «Η ζωή τους [των στρατιωτών] εξαρτάται από αυτή».

Π 7.24

Είναι σχεδόν αδύνατο να παρακολουθήσει κανείς τις αλλαγές που γίνονται στις γυναίκες στην περίοδο του πολέμου – εισπρακτόρισσες σε λεωφορεία, χειρίστριες σε ανελκυστήρες [= ασανσέρ], σερβιτόρες, ταχυδρόμοι, τραπεζικοί υπάλληλοι, εργοδηγοί, αγρότισσες, ξεναγοί, εργάτριες στην πολεμική βιομηχανία. Δεν υπάρχει τίποτα καινούργιο στις υπηρεσίες που προσφέρουν αυτοί οι άγγελοι: αμέτρητες νοσοκόμες στα νοσοκομεία, εδώ και στο εξωτερικό, διεκπεραιώνουν, σε μεγαλύτερους αριθμούς απ' ό,τι στο παρελθόν, αυτό που πάντοτε ήταν η αποστολή κάθε γυναίκας. Αλλά κάθε φορά που [...] αντικρίζουμε αυτές τις νέες πολίτισσες ή ακούμε νέες ιστορίες για τις δεξιότητες και τις ικανότητές τους, είμαστε περήφανοι και ευχαριστημένοι. Ίσως στο παρελθόν να είχαμε [...] ή και να έχουμε ακόμη, την τάση να κοροϊδεύουμε ορισμένες για τις αδυναμίες τους ή ακόμη και τις φιλοδοξίες τους. Αλλά ποτέ δεν αμφιβάλαμε πόσο εκπληκτικές είναι στην καρδιά· και πάντοτε ξέραμε ότι, όταν έρθει η ώρα της ανάγκης, θα είναι έτοιμες και γεμάτες ενθουσιασμό.

Περιοδικό *Γραντς*, Ιούνιος 1916

B. Ρωσική Επανάσταση

Λαϊκός αναβρασμός

Η αναταραχή ξεκίνησε από το **στρατό**. Οι φριχτές συνθήκες στο μέτωπο, η αυστηρή πειθαρχία, αλλά και επειδή δεν μπορούσαν να καταλάβουν γιατί πολεμούσαν έκαναν τους στρατιώτες να έχουν πολύ χαμηλό ηθικό. Δεν τους ενδιέφερε ποιος θα κυβερνούσε τις άγνωστες περιοχές όπου τους οδηγούσαν να πεθάνουν. Κυρίως τους ένοιαζε τι θ' απογίνουν οι οικογένειές τους που είχαν αφήσει πίσω. Συγχρόνως, για πρώτη φορά οι άντρες αυτοί μάθαιναν να χειρίζονται όπλα και να συνεργάζονται. Για πολλούς ήταν δύσκολο πια να δεχτούν άλλο την καταπίεση που ασκούσαν οι μεγάλοι γαιοκτήμονες και οι αξιωματούχοι του τσάρου.

Ξέσπασε επανάσταση

Ας δούμε πώς περιγράφει την κατάσταση στην πρωτεύουσα ο πρόεδρος της ρωσικής βουλής σε τηλεγράφημά του στον τσάρο.

Η κατάσταση είναι σοβαρή. Στην πρωτεύουσα επικρατεί αναρχία. Η κυβέρνηση έχει παραλύσει· τα δημόσια μέσα μεταφοράς έχουν διαλυθεί· δεν υπάρχει απολύτως καμιά οργανωμένη διαχείριση στα αποθέματα σε φαγητό και βενζίνη. Η δυσαρέσκεια είναι διάχυτη και αυξάνεται συνεχώς. Στους δρόμους πέφτει άγριο πιστολίδι· στρατιωτικές ομάδες πυροβολούν η μια την άλλη. Είναι επείγον κάποιος που έχει την εμπιστοσύνη να σχηματίσει νέα κυβέρνηση. Δεν πρέπει να υπάρξει καμιά καθυστέρηση. Κάθε δισταγμός θα είναι μοιραίος.

Τηλεγράφημα του Μιχαήλ Βλαντιμίροβιτς Ροντζιάνκο στον τσάρο Νικόλαο Β', 26 Φεβρουαρίου 1917

Π 7.26

Π 7.25

Έλληνας επιχειρηματίας από την Οδησό ανάμεσα σε Ρώσους αγρότες (πριν από το 1917). Πολλοί από αυτούς τους αγρότες το 1914 επιστρατεύτηκαν για να πολεμήσουν για τον τσάρο.

Την ίδια μέρα η σύζυγος του τσάρου έγραφε στο σύζυγό της.

Όλη η φασαρία ξεκινάει από αυτούς τους χασομέρηδες, κάτι κακοντυμένους ανθρώπους, κάτι πληγωμένους στρατιώτες, κάτι γυμνασιοκόριτσα κτλ., που παρασύρουν όλους τους άλλους. Η Λίλι μίλησε με κάποιους αμαξάδες για να μάθει τι γίνεται. Της είπαν ότι ήρθαν κάτι φοιτητές και τους απείλησαν ότι αν εμφανιστούν το πρωί στους δρόμους θα τους πυροβολήσουν. Τι διεφθαρμένα μυαλά! Βεβαίως οι αμαξάδες και οι μηχανοδηγοί απεργούν αυτή τη στιγμή. Αλλά λένε ότι τίποτα δε μοιάζει με το 1905, γιατί όλοι σε λατρεύουν και το μόνο που θέλουν είναι ψωμί.

Απόσπασμα από γράμμα της Αλεξάντρα Φιοντόροβνα στον τσάρο Νικόλαο Β', 26 Φεβρουαρίου 1917

Π 7.27

Μπολσεβίκοι

Μπολσεβίκοι ονομάστηκαν οι Ρώσοι σοσιαλιστές που διασπάστηκαν λίγο πριν από την επανάσταση του 1905 και δημιούργησαν νέο κόμμα. Ήταν αφοσιωμένοι στην υπόθεση της επανάστασης, οι οργανώσεις τους είχαν αυστηρή εσωτερική ιεραρχία και πειθαρχία, και θεωρούσαν ότι αυτοί ήταν η πρωτοπορία της εργατικής τάξης. Ηγέτης τους ήταν ο Λένιν. Οι μπολσεβίκοι οργάνωσαν την Οκτωβριανή Επανάσταση. Όταν αυτή επικράτησε, το κόμμα τους ονομάστηκε Κομμουνιστικό Κόμμα της Σοβιετικής Ένωσης.

Η Οκτωβριανή επανάσταση

Παίρνουν την εξουσία

Την 25 Οκτωβρίου 1917 ο Λένιν έβγαλε την παρακάτω ανακοίνωση προς το ρωσικό λαό.

Π 7.28

Προς τους πολίτες της Ρωσίας

Η προσωρινή κυβέρνηση καθαιρέθηκε [=δεν έχει πια εξουσία]. Η κυβερνητική εξουσία έχει έρθει στο Σοβιέτ της Πετρούπολης [...]. Διασφαλίστηκε η επιτυχία της αποστολής για την οποία παλεύει ο λαός – η άμεση πρόταση για δημοκρατική ειρήνη, η κατάργηση της ιδιοκτησίας της γης από τους ισχυρούς γαιοκτήμονες, ο έλεγχος της παραγωγής από τους εργάτες και η δημιουργία της κυβέρνησης των Σοβιέτ. Ζήτω η επανάσταση των εργατών, των στρατιωτών και των αγροτών!

*Βλαντίμιρ Ίλιτς Ουλιάνοφ (Λένιν), Ανακοίνωση δημοσιευμένη στο περιοδικό *Εργάτης και στρατιώτης* 25 Οκτωβρίου 1917*

Σοβιέτ είναι στα ρωσικά τα τοπικά συμβούλια των εργατών. Οργανώθηκαν για πρώτη φορά κατά τη διάρκεια της επανάστασης του 1905. Οι μπολσεβίκοι χρησιμοποίησαν τα σοβιέτ σαν βάση για την οργάνωση της κοινωνίας.

Π 7.29

Η έφοδος και η κατάληψη των χειμερινών ανακτόρων στην Πετρούπολη όπως παρουσιάζονται στην ταινία «Οκτώβρης» του Ρώσου σκηνοθέτη Σεργκέι Αϊζενστάιν (1898–1948). Για τις ανάγκες της ταινίας ο Αϊζενστάιν παρουσιάζει τα γεγονότα την ημέρα, αλλά στην πραγματικότητα είχαν γίνει το βράδυ. Πολλά από τα πρόσωπα που έπαιξαν στη σκηνή είχαν λάβει μέρος στην κατάληψη των ανακτόρων.

Οκτωβριανή Επανάσταση

Το βράδυ της 25ης προς την 26η Οκτωβρίου 1917 οι μπολσεβίκοι κατέλαβαν τα χειμερινά ανάκτορα στην Πετρούπολη, όπου είχε την έδρα της η προσωρινή κυβέρνηση και την ανάγκασαν να παραιτηθεί, παίρνοντας αυτοί την εξουσία.

Το Γρηγοριανό Ημερολόγιο

Σήμερα οι περισσότερες χώρες του κόσμου μετρούν τις μέρες με βάση το ημερολόγιο που πρότεινε ο πάπας Γρηγόριος ΙΓ΄ το 1582. Το ημερολόγιο αυτό διόρθωνε το παλιότερο. Όποια χώρα ήθελε να αλλάξει το παλιό ημερολόγιο και να ακολουθήσει το καινούργιο έπρεπε να προσθέσει στην ημερομηνία 13 μέρες, δηλαδή η 1η Ιανουαρίου έπρεπε να γίνει 14η Ιανουαρίου. Οι ορθόδοξοι λαοί, επειδή η διόρθωση έγινε από την Καθολική Εκκλησία, άργησαν να προσαρμοστούν. Η Ρωσία υιοθέτησε το γρηγοριανό ημερολόγιο το 1918 και η Ελλάδα το 1924. Σύμφωνα όμως με το νέο ημερολόγιο, η Οκτωβριανή Επανάσταση έγινε Νοέμβριο. Εδώ αναφέρουμε τις ημερομηνίες όπως τις ήξεραν οι άνθρωποι την εποχή που συνέβαιναν τα γεγονότα.

Στρατιωτική βοήθεια

Στο ρωσικό εμφύλιο πόλεμο συγκρούστηκε ο Κόκκινος Στρατός (ο στρατός που δημιούργησαν οι μπολσεβίκοι όταν πήραν την εξουσία) με το Λευκό Στρατό (Λευκοί Ρώσοι ονομάστηκαν όσο ήταν ενάντιοι στην επανάσταση και πολέμησαν τους μπολσεβίκους).

Στο παρακάτω απόσπασμα ένας Ρώσος στρατηγός του Λευκού Στρατού μιλάει στους στρατιώτες του.

Π 7.30

Είμαστε τώρα μόνοι μας σ' αυτή τη μάχη, στην οποία θα κριθεί το μέλλον όχι μόνο της χώρας μας, αλλά ολόκληρης της ανθρωπότητας. Ας αγωνιστούμε για να ελευθερώσουμε τη γη στην οποία γεννηθήκαμε από τη σκλαβιά των κόκκινων καθαρμάτων που δεν αναγνωρίζουν ούτε Θεό ούτε πατρίδα, που φέρνουν μαζί τους τη σύγχυση και την ντροπή. Παραδίνοντας τη Ρωσία στη λεηλασία και μετατρέποντάς τη σε ερείπια, αυτοί οι άπιστοι ελπίζουν ότι θα βάλουν «φωτιά» σε ολόκληρο τον κόσμο.

Ομιλία του στρατηγού Πιοτρ Βράνγκελ στο Λευκό Στρατό, 19 Οκτωβρίου 1920

Το απόσπασμα αυτό προέρχεται από φυλλάδιο που έβγαλαν οι μπολσεβίκοι.

Π 7.31

Για πρώτη φορά στην ιστορία οι εργαζόμενοι ελέγχουν την ίδια τους τη χώρα. Οι εργάτες από όλες τις άλλες χώρες παλεύουν για να πετύχουν αυτό το στόχο. Εμείς στη Ρωσία τον έχουμε ήδη πετύχει. Απαλαχτήκαμε από την εξουσία του τσάρου, των γαιοκτημόνων και των καπιταλιστών. Αλλά έχουμε ακόμη να αντιμετωπίσουμε τρομερές δυσκολίες μέχρι να επικρατήσουμε. Μια καινούργια κοινωνία δε χτίζεται μέσα σε μια μέρα [...]. Και ρωτάμε εσένα, θέλεις να μας συντρίψεις; Θα βοηθήσεις να επιστρέψει η Ρωσία στους γαιοκτήμονες, στους καπιταλιστές και στον τσάρο;

Φυλλάδιο των μπολσεβίκων, έτος 1919

Μετά το τέλος του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, η Αντάντ, επειδή φοβήθηκε για τις συνέπειες που μπορεί να είχε η Οκτωβριανή Επανάσταση στα δικά της κράτη, αποφάσισε να πάρει μέρος στο ρωσικό εμφύλιο και να υποστηρίξει το Λευκό Στρατό. Ανάμεσα στα κράτη που έστειλαν δυνάμεις στο πλευρό τους ήταν και η Ελλάδα.

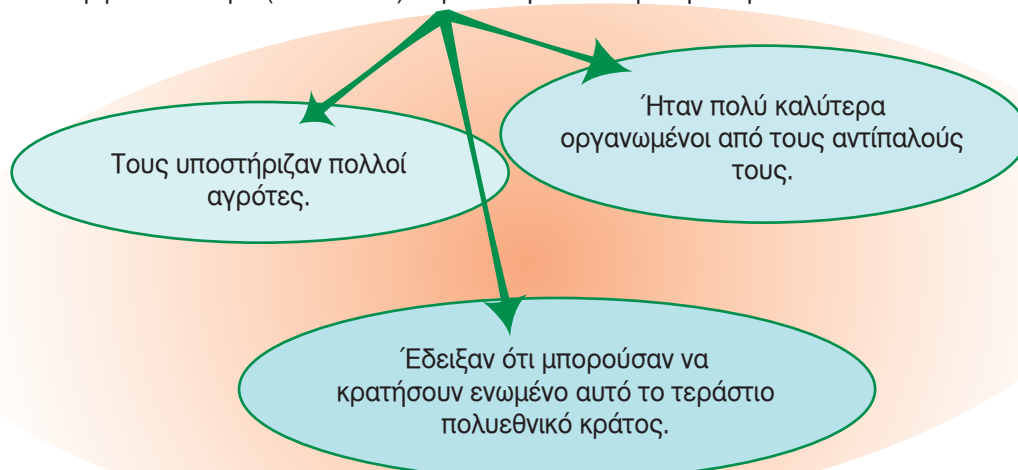
Έλληνες στρατιώτες στην Οδησό (Φεβρουάριος 1919). Τα ελληνικά στρατεύματα που πήραν μέρος στις στρατιωτικές επιχειρήσεις στο ρωσικό Νότο (Ουκρανία, Κριμαία) αποβιβάστηκαν στις αρχές του 1919 στην Οδησό για να βοηθήσουν τις γαλλικές δυνάμεις που ήταν συγκεντρωμένες εκεί. Για αντάλλαγμα η Γαλλία θα υποστήριζε τις ελληνικές εθνικές βλέψεις στο Συνέδριο της Ειρήνης που είχε ήδη αρχίσει στο Παρίσι.

Π 7.32

Νίκησαν οι μπολσεβίκοι

Στο ρωσικό εμφύλιο πόλεμο (1918–1923) οι μπολσεβίκοι επικράτησαν γιατί:

Γ. Μετά το τέλος του «Μεγάλου Πολέμου»

Τα σοσιαλιστικά κόμματα διασπάστηκαν

Στη διάρκεια του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου τα σοσιαλιστικά και σοσιαλδημοκρατικά κόμματα στην Ευρώπη βρέθηκαν σε κρίση, γιατί τα μέλη τους δεν είχαν τις ίδιες απόψεις σχετικά με τον πόλεμο. Μετά το τέλος του πολέμου και την Οκτωβριανή Επανάσταση τα σοσιαλιστικά κόμματα διασπάστηκαν στους:

σοσιαλιστές ή σοσιαλδημοκράτες.
Πίστευαν ότι μπορούσαν να συνεργαστούν με τα εκλεγμένα κοινοβούλια.

κομμουνιστές. Εμπνέονταν από τους μπολσεβίκους, υποστήριζαν την ΕΣΣΔ και πίστευαν ότι τα προβλήματα θα λύνονταν μόνο με την επανάσταση.

Το Συνέδριο της Ειρήνης

Σχέδιο

Πριν ακόμη τελειώσει ο πόλεμος, ο πρόεδρος των ΗΠΑ Γούντροου Γουίλσον έκανε προτάσεις για τα μέτρα που έπρεπε να παρθούν ώστε να μην ξαναγίνει πόλεμος στο μέλλον. Οι προτάσεις του είναι γνωστές ως τα «**14 σημεία**». Ανάμεσα στα άλλα πρότεινε:

να καταργηθεί η μυστική διπλωματία,

να περιοριστούν οι εξοπλισμοί,

να γίνουν πιο εύκολες οι οικονομικές ανταλλαγές ανάμεσα στις διάφορες χώρες,

να αναγνωριστεί το δικαίωμα των εθνών να κυβερνούνται αυτόνομα (**αυτοδιάθεση**),

να αναγνωριστούν τα δικαιώματα που είχαν οι εθνικές μειονότητες σε διάφορες χώρες της Ευρώπης,

να δοθούν συγκεκριμένες λύσεις για τις εθνικές διεκδικήσεις σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες (Πολωνία, Γαλλία, Σερβία κτλ.).

Η μόνη υπεύθυνη

Στο παρακάτω απόσπασμα βλέπουμε την άποψη των νικητών για το ποιος έφταιγε για τον πόλεμο.

Π 7.33

Οι συμμαχικές δυνάμεις πιστεύουν ότι ο πόλεμος που ξεκίνησε την 1η Αυγούστου 1914 είναι το μεγαλύτερο έγκλημα ενάντια στην ανθρωπότητα και στην ελευθερία των ανθρώπων που διέπραξε ποτέ έθνος [...]. Η ευθύνη της Γερμανίας δεν περιορίζεται στο ότι σχεδίασε και ξεκίνησε τον πόλεμο. Είναι το ίδιο υπεύθυνη για την αγριότητα και τον απάνθρωπο τρόπο με τον οποίο έγινε [ο πόλεμος], που παραμένει μοναδικός στην ανθρώπινη ιστορία. Περισσότεροι από επτά εκατομμύρια νεκροί θάφτηκαν στην Ευρώπη, ακριβώς γιατί η Γερμανία έκρινε σκόπιμη την έκρηξη του πολέμου. Πρέπει οι νεκροί να δικαιωθούν. Πρέπει να δικαιωθούν οι άνθρωποι που αυτή τη στιγμή γονατίζουν κάτω από τα χρέη του πολέμου. Πρέπει να δικαιωθούν τα εκατομμύρια των ανθρώπων που είδαν τα σπίτια και τη γη τους να καταστρέφονται από τη γερμανική αγριότητα.

Δήλωση των νικητών του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου στη γερμανική αντιπροσωπεία στο Συνέδριο της Ειρήνης, Ιούνιος 1919

Από την άλλη πλευρά, η γερμανική αντιπροσωπεία στις συζητήσεις τόνισε ότι όλες οι Μεγάλες Δυνάμεις είχαν ευθύνη για τον πόλεμο.

Π 7.34

Μας είπαν ότι [...] μόνο εμείς έχουμε την ευθύνη για το ξέσπασμα του πολέμου. Θα ήμουν ψεύτης αν έλεγα ότι συμφωνώ μ' αυτή την άποψη. Δεν προσπαθούμε ν' αρνηθούμε την ευθύνη γι' αυτό τον Παγκόσμιο Πόλεμο. Ωστόσο αρνούμαστε πεισματικά να δεχτούμε ότι φταίει μόνο ο γερμανικός λαός. Για πάνω από 50 χρόνια ο ιμπεριαλισμός των ευρωπαϊκών κρατών δηλητηριάζει τον πλανήτη.

Δήλωση του κόμη Μπροκντόρφ, επικεφαλής της γερμανικής αντιπροσωπείας στο Συνέδριο Ειρήνης στο Παρίσι, Μάιος 1919

Κοινωνία των Εθνών

Πολλοί δεν ήθελαν να δημιουργηθεί η Κοινωνία των Εθνών, γιατί πίστευαν ότι στην πραγματικότητα θα εξυπηρετούσε τη Μεγάλη Βρετανία και τη Γαλλία και δε θα έφερε την ειρήνη και τη συνεργασία. Ας δούμε με ποια επιχειρήματα υποστηρίζει αυτή την άποψη ο πρωθυπουργός της Αυστραλίας το 1918.

Π 7.35

Αρνούμαι [...] την πρόταση του προέδρου Γουίλσον να δημιουργηθεί η Κοινωνία των Εθνών [...]. Προτείνει να δημιουργηθεί ένα παγκόσμιο κράτος [...], για το οποίο όλα τα έθνη θα πρέπει να παραιτηθούν από το δικαίωμα της αυτοδιάθεσής τους [...]. Είναι ολοφάνερο ότι σε καμιά χώρα δε θα επιτρεπόταν ούτε για ένα λεπτό να αποφασίζει κάποιος άλλος για τα ζωτικά της συμφέροντα [...]. Ας αναρωτηθούμε αν η Μεγάλη Βρετανία θα συμφωνούσε μετά την παρέμβαση κάποιου διεθνούς συμβουλίου να μειώσει το στόλο της. Οπωσδήποτε όχι!

Ουίλιαμ Χαγκς, πρωθυπουργός της Αυστραλίας, έτος 1918

Παρόλο που η δημιουργία της Κοινωνίας των Εθνών ήταν πρόταση του Αμερικανού προέδρου Γουίλσον, η Γερουσία των ΗΠΑ δε συμφώνησε και έτσι οι ΗΠΑ δεν έγιναν ποτέ μέλη της.

Οι κοινωνικές συνέπειες του πολέμου

Εμπειρία του πολέμου

Μια συνολική εικόνα για τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μας δίνει το παρακάτω απόσπασμα από την *Αυτοβιογραφία* του Τσάρλι Τσάπλιν, του γνωστού Σαρλό.

Π 7.36

Στην αρχή του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου, η κοινή γνώμη πίστευε ότι δε θα κρατήσει πάνω από τέσσερις μήνες, ότι η επιστήμη του σύγχρονου πολέμου θα πετύχαινε να μην πληρώσουν οι άνθρωποι τέτοιο φόρο αίματος, ότι το ανθρώπινο γένος θα ζητούσε να σταματήσει αυτή η βαρβαρότητα. Αλλά κάναμε λάθος. Μας παρέσυρε σαν χιονοστιβάδα μια τρελή καταστροφικότητα και ένα σκληρό μακελειό, που κράτησε τέσσερα ολόκληρα χρόνια και έφερε σε απόγνωση την ανθρωπότητα. Αρχίσαμε μια παγκόσμια αιμορραγία και δεν μπορούσαμε να σταματήσουμε.

[...] Στη διάρκεια του πολέμου [...] [επισκέφθηκα στο νοσοκομείο του Μπράιτον τους αρρώστους του πολέμου που] δεν μπορούσαν να θεραπευτούν. Ήταν τρομερά σκληρό να κοιτάξεις όλα αυτά τα νεανικά πρόσωπα και να βλέπεις ότι κάθε ελπίδα έχει χαθεί. Ένας άνθρωπος ήταν τόσο παράλυτος που ζωγράφιζε μ' ένα πινέλο στο στόμα του, το μόνο μέρος στο σώμα του που μπορούσε να κουνήσει. Ένας άλλος είχε τόσο σφιγμένες τις γροθιές του που χρειάστηκε να του δώσουν αναισθητικό για να μπορέσουν να του κόψουν τα νύχια των χεριών του, για να μη μεγαλώσουν κι άλλο και σκίσουν το δέρμα στις παλάμες του. Κάποιοι ασθενείς βρίσκονταν σε τόσο άσχημη κατάσταση που δε μ' άφησαν να τους δω.

Τσάρλι Τσάπλιν, Η αυτοβιογραφία μου, έτος 1964

Τέχνη

Πολλοί ζωγράφοι, λογοτέχνες και άλλοι καλλιτέχνες δημιούργησαν αντιπολεμικά έργα. Ένα από τα πιο γνωστά αντιπολεμικά μυθιστορήματα έγραψε το 1929 ο Γερμανός Έριχ Μαρία Ρεμάρκ (1898–1970). Ένα απόσπασμα από αυτό διαβάζουμε παρακάτω.

Π 7.37

Φυλάω αρκετά συχνά σκοπιά κοντά στους Ρώσους [αιχμάλωτους]. Βλέπεις στο σκοτάδι τις φιγούρες τους να μετακινούνται σαν να 'ταν άρρωστοι πελαργοί, σαν μεγάλα πουλιά. Ζυγώνουνε στο συρματοπλέγμα και κολλούν απάνω τα πρόσωπά τους. Τα δάχτυλά τους σφίγγουνε το σιδερένιο πλέγμα. Συχνά, μαζεύονται κει πολλοί και στέκουντ' έτσι, ο ένας πλάι στον άλλο, ανασαίνοντας τον αέρα που έρχεται απ' τον κάμπο και τα δάση. Σπάνια μιλούνε και πάλι μονάχα για να πούνε δυο λόγια. Είναι πιο ανθρώπινοι. Θα 'λεγα μάλιστα και πιο αδελφωμένοι αναμεταξύ τους απ' ό,τι εμείς [...]. Παρατηρώ τις σκοτεινές τους φιγούρες [...]. Μια διαταγή έχει κάνει εχθρούς μας αυτές τις σιωπηρές φιγούρες. Μια άλλη διαταγή θα μπόραγε τώρα να τους έκανε φίλους μας. Σε κάποιο τραπέζι, άνθρωποι που κανείς από μας δε γνωρίζει υπογράφουν ένα διάταγμα, και για χρόνια να ποιος γίνεται ο υπέρτατος σκοπός μας, κάτι που σε κανονική εποχή προκαλεί τη βδελυγμία [=σιχασιά, απέχθεια] όλων των ανθρώπων και παίρνει την πιο βαριά τιμωρία.

Έριχ Μαρία Ρεμάρκ, *Ουδέν νεότερο από το δυτικό μέτωπο*, έτος 1929

Π 7.38

«Πόλεμος χαρακωμάτων» (1932), αντιπολεμικός πίνακας του Ότο Ντιξ.

Ο Γερμανός ζωγράφος Ότο Ντιξ πήρε μέρος στον πόλεμο και αργότερα ζωγράφισε πολλούς πίνακες με αντιπολεμικά θέματα. Στο απόσπασμα εξηγεί τους λόγους γι' αυτή του την επιλογή:

Π 7.39

Ο πίνακας [«Πόλεμος χαρακωμάτων»] πήρε [...] δέκα χρόνια μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο [για να ωριμάσει]. Όλη αυτή την περίοδο μελέτησα σκληρά ώστε να μπορώ να αποτυπώσω καλλιτεχνικά τις εμπειρίες που είχα στον πόλεμο. Το 1928 έγινα έτοιμος για να ασχοληθώ με το μεγάλο αυτό θέμα. Τον καιρό εκείνο κυκλοφορούσαν πολλά βιβλία [...] που για μια φορά ακόμη διαλαλούσαν τις ιδέες του ήρωα και του ηρωισμού, οι οποίες είχαν αποδειχτεί εντελώς γελοίες στα χαρακώματα του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου. Ο κόσμος είχε ήδη αρχίσει να ξεχνάει πόσο είχε υποφέρει από τον πόλεμο. Δεν ήθελα να προξενήσω φόβο και πανικό, αλλά να δείξω πόσο φριχτός ήταν ο πόλεμος και να ξεσηκώσω στους ανθρώπους τη δύναμη της αντίστασης.

Συνέντευξη του Ότο Ντιξ στην εφημερίδα *Νέα Γερμανία*, Δεκέμβριος 1964

[1914 - 1918]

1 α) Αντιγράψτε στο τετράδιό σας τον παρακάτω πίνακα:

Μεγάλη Βρετανία	Γαλλία	Γερμανία	Ιταλία	Αυστροουγγαρία	Ρωσία

- β) Μελετήστε το χάρτη 7.1 και συμπληρώστε τον πίνακα με όλα τα στοιχεία που αφορούν την καθεμιά από τις παραπάνω χώρες (πληθυσμός, αριθμός στρατιωτών, όπλα, αποικίες). Σημειώστε ακόμα τους αντίπαλους και τους συμμάχους κάθε χώρας.
- γ) Σε ποια σημεία καθεμιά από τις παραπάνω χώρες είναι πιο ισχυρή από τις άλλες; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
- δ) Ποια από τις δύο συμμαχίες, η Αντάντ ή η Τριπλή Συμμαχία, ήταν πιο ισχυρή; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
Για όλα αυτά γράψτε ένα κείμενο (160–180 λέξεις).

2 Στον παρακάτω πίνακα διαβάζετε αρκετούς από τους λόγους που οδήγησαν στο ξέσπασμα του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου. Ποιοι από αυτούς υπήρχαν από παλιά και ποιος ή ποιοι δημιουργήθηκαν το καλοκαίρι του 1914; Ποια ήταν η αφορμή του πολέμου; Δικαιολογήστε την απάντησή σας σ' ένα κείμενο (140–150 λέξεις).

Η εισβολή της Γερμανίας στο Βέλγιο
 Οι διεκδικήσεις της Σερβίας απέναντι στην Αυστροουγγαρία
 Η καλλιέργεια του μιλιταρισμού
 Η δολοφονία του Φραγκίσκου Φερδινάνδου στο Σαράγιεβο
 Ο ανταγωνισμός ανάμεσα στις μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις
 Η επιθυμία της Γερμανίας να γίνει η πιο ισχυρή χώρα στην Ευρώπη
 Η κυριαρχία εθνικών ιδεολογιών στα ευρωπαϊκά κράτη
 Ο ανταγωνισμός ανάμεσα στη Μεγάλη Βρετανία και τη Γερμανία
 Ο φόβος της Αυστροουγγαρίας ότι μπορεί να διασπαστεί
 Η επιθυμία της Γαλλίας να ξαναπάρει την Αλσατία και τη Λορένη
 Η αύξηση του γερμανικού στρατού και ναυτικού

- 3 α) Διαβάστε τα κείμενα Π 7.16, Π 7.19 και Π 7.20. Τι είδους κείμενα είναι; Για τι μιλάνε; Τι λένε; Ποιοι τα έγραψαν και πότε; Γράφτηκαν την ίδια εποχή για την οποία μιλάνε ή αργότερα;
- β) Είσαι ένας νεαρός στρατιώτης το 1916 που πήγε εθελοντικά στο στρατό και έζησε αρκετούς μήνες στα χαρακώματα. Με βάση τις πληροφορίες από τα κείμενα Π 7.16, Π 7.19, Π 7.20 και από τις εικόνες 7.7, 7.8, 7.9, 7.10, Π 7.14, Π 7.15, Π 7.17, Π 7.18 γράψε ένα γράμμα (200–220 λέξεις) στους δικούς σου για τη ζωή σου στα χαρακώματα. Γράψε τουλάχιστον τρεις προτάσεις για το πώς ήταν φτιαγμένο ένα χαρακώμα, για τη ζωή σου μέσα σ' αυτό, για τις δουλειές που είχες να κάνεις κάθε μέρα, πώς περνούσες τη μέρα σου και τους κινδύνους που αντιμετώπιζες.

- 4 α) Διαβάστε τα κείμενα Π 7.2, Π 7.4, Π 7.6 και Π 7.7. Τι είδους κείμενα είναι; Ποιοι τα έγραψαν και πότε; Γράφτηκαν την ίδια εποχή για την οποία μιλάνε ή αργότερα; Για τι μιλάνε; Τι λένε; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
- β) Χωριστείτε σε ομάδες των 4 ατόμων. Με βάση τις πληροφορίες από τα κείμενα Π 7.2, Π 7.4, Π 7.6 και Π 7.7 και από τις εικόνες 7.4, Π 7.1, Π 7.3, κάθε μέλος της ομάδας γράφει ένα από τα παρακάτω γράμματα (160–180 λέξεις) που έστειλαν στρατιώτες τις πρώτες μέρες του Α΄ Παγκόσμιου Πολέμου:

Βίλχελμ Στούμπμ,
Γερμανία
Γράφει στην αδελφή του
Μαγκνταλένα

Τομ Ρόουλαντς,
Μεγάλη Βρετανία
Γράφει στη μητέρα του
Ελίζαμπεθ

Γιαν Μάγιερ,
Αυστροουγγαρία
Γράφει στη σύζυγό
του Μάρτα

Ζαν Βιβιέρ,
Γαλλία
Γράφει στον καλύτερό
του φίλο, Αντρέ

- γ) Κάθε μέλος της ομάδας παρουσιάζει τη δουλειά του στα υπόλοιπα. Στη συνέχεια τα μέλη συζητούν μεταξύ τους για τα γράμματα που έγραψαν, το περιεχόμενό τους, κτλ.
- 5 α) Διαβάστε το κείμενο Π 7.10. Τι είδους κείμενο είναι; Ποιος το έγραψε και πότε; Γράφτηκε την ίδια εποχή για τη οποία μιλάει ή αργότερα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
- β) Ο Γάλλος Μισέλ Νίσηνμαν, Εβραίος, είναι δημοσιογράφος. Στα τέλη του 1917 σ' ένα άρθρο του σε μια γαλλική εφημερίδα μιλάει για τη «δήλωση Μπάλφουρ» και εξηγεί γιατί είναι σημαντική για τους Εβραίους. Γράψτε το άρθρο (140–150 λέξεις).
- 6 Μελετήστε τους χάρτες 7.6, Π 7.8 και Π 7.9. Ποια μέτωπα υπήρχαν στην Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή; Ποιοι συγκρούστηκαν στο καθένα από αυτά; Ποιο μέτωπο ήταν το σημαντικό για την εξέλιξη του πολέμου; Δικαιολογήστε την απάντησή σας. Γράψτε ένα σχετικό κείμενο (120–130 λέξεις).
- 7 α) Χωριστείτε σε ομάδες των 5–6 ατόμων και μελετήστε προσεκτικά το χάρτη Π 7.8. Τι πληροφορίες μάς δίνει για την εκστρατεία στην Καλλίπολη (Μάρτιος–Δεκέμβριος 1915);
- β) Δύο δημοσιογράφοι, ο Γάλλος Αλέν Μοράν και ο Γερμανός Ζίγκφριντ Στράσερ, στις αρχές του 1916 γράφει ο καθένας τους από ένα άρθρο (140–150 λέξεις το καθένα) για αυτή την εκστρατεία που θα δημοσιευτεί αντίστοιχα σε μια γαλλική και σε μια γερμανική εφημερίδα. Αφού διαβάσετε όσα αναφέρονται στο βιβλίο για την προπαγάνδα, οι μισοί από κάθε ομάδα γράφουν το ένα άρθρο και οι άλλοι μισοί το άλλο. Παρουσιάστε τη δουλειά σας στην τάξη!
- 8 α) Η Ιρένε Ρέμαρκ είναι μια Γερμανίδα 24 ετών από την Κολονία. Σ' ένα γράμμα που γράφει το φθινόπωρο του 1917 στον αδελφό της Γιόχαν, που υπηρετεί στο ανατολικό μέτωπο, του μιλάει για όσα άλλαξαν στη ζωή των γυναικών με τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Χωριστείτε σε δυάδες και γράψτε το γράμμα που έστειλε η Ιρένε στον αδελφό της (180–200 λέξεις). Μιλήστε για τις αλλαγές στη ζωή των γυναικών, αλλά και για το πώς νιώθουν αυτές, τι περιμένουν στο μέλλον, τι μπορεί να φοβούνται κτλ.
- β) Ανταλλάξτε τα γράμματα που γράψατε. Ανά δύο παρουσιάστε από ένα γράμμα. Ποια σημεία τόνισε η ομάδα που το έγραψε;

- 9 Διαβάστε προσεκτικά το παρακάτω απόσπασμα που δημοσιεύτηκε σε μια βρετανική εφημερίδα.

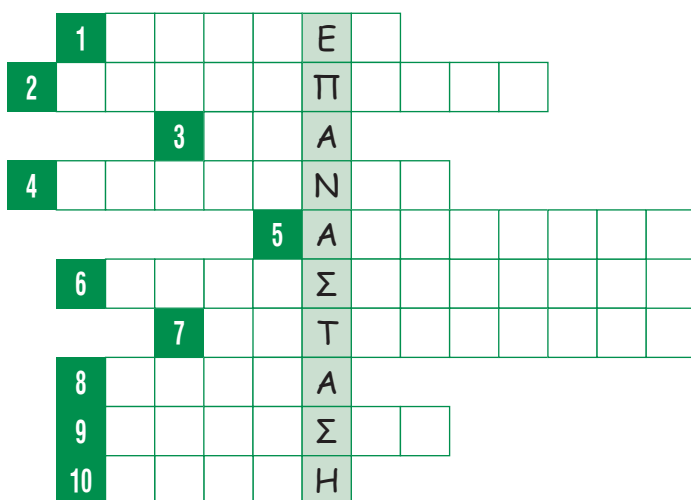
Ο [Βρετανός] στρατιώτης Χάρι Φαρ [...] εκτελέστηκε στις 18 Οκτωβρίου του 1916 [...] στο [...] δυτικό μέτωπο από βρετανικό απόσπασμα. Ο Φαρ [...] είχε φύγει δύο φορές από την πρώτη γραμμή του μετώπου, επειδή είχε πάθει νευρικό κλονισμό από τους βομβαρδισμούς. Οι γιατροί αρνήθηκαν να του δώσουν θεραπευτική αγωγή την τρίτη φορά που ξαναέγινε το περιστατικό, αφού δεν είχε τραυματιστεί. [Όταν] τον έπιασαν [...], επαναλάμβανε συνέχεια τη φράση «δεν το αντέχω». Ο [...] διοικητής [...] δήλωσε στο στρατοδικείο ότι η κατηγορία για δειλία είχε «αποδειχτεί σαφέστατα». Το ίδιο επιβεβαίωσε και ο αρχιστράτηγος Ντάγκλας Χέιγκ.

Η χήρα του Φαρ [...] έλαβε λίγο αργότερα την εξής επιστολή από το υπουργείο στρατιωτικών: «Αγαπητή κυρία, σας πληροφορούμε με λύπη ότι ο σύζυγός σας είναι νεκρός. Καταδικάστηκε για δειλία και εκτελέστηκε ξημερώματα στις 16 Οκτωβρίου». Η [γυναίκα του] δεν πήρε ούτε τη σύνταξη που προβλεπόταν για τις χήρες πολέμου ούτε επίδομα για την κόρη της [...]. Ωστόσο, ο ιερέας της στρατιωτικής μονάδας στην οποία υπηρετούσε ο Φαρ τής έστειλε [...] ένα μήνυμα [...]: «Πείτε στη σύζυγό του ότι δεν ήταν δειλός. Δεν υπήρξε ποτέ πιο άψογος στρατιώτης». Η [σύζυγός του] έζησε μέχρι τα ενενήντα εννέα της χρόνια κι έτσι μπόρεσε να διαβάσει τα πρακτικά του στρατοδικείου [...] το 1992. Ο [...] Φαρ ήταν ένας από τους 3.080 Βρετανούς στρατιώτες που καταδικάστηκαν τα έτη 1914–1918 [...] σε θάνατο για λιποταξία [...] και [...] ένας από τους 307 που δεν πήραν χάρη. Ο [αρχιστράτηγος], όταν απέρριψε μια αίτηση χάρης για μια παρόμοια υπόθεση, σημείωσε: «Πώς είναι δυνατόν να κερδίσουμε τον πόλεμο αν εγκρίνουμε μια τέτοια αίτηση;»

Άρθρο στη βρετανική εφημερίδα *Ντιπέντεντ*, 16 Αυγούστου 1993

- α) Τι είδους κείμενο είναι; Πότε γράφτηκε; Για τι μιλάει; Γράφτηκε την ίδια εποχή που έγιναν τα γεγονότα με τα οποία έχει σχέση ή αργότερα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
- β) Γιατί καταδικάστηκε και εκτελέστηκε ο Χάρι Φαρ; Ποιοι θεωρείτε ότι ήταν οι πραγματικοί λόγοι της εκτέλεσής του; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
- 10 α) Μελετήστε τις εικόνες 7.16, Π 7.21 και Π 7.23. Τι είδους πηγές είναι; Πότε μπορούν να χρονολογηθούν; Σε ποιο θέμα αναφέρονται; Τι πληροφορίες δίνουν;
- β) Διαβάστε τα κείμενα Π 7.22 και Π 7.24. Τι είδους κείμενα είναι; Πότε γράφτηκαν; Γράφτηκαν την ίδια εποχή για την οποία μιλάνε ή αργότερα; Σε ποιο θέμα αναφέρονται; Τι πληροφορίες μάς δίνουν;
- γ) Μελετήστε προσεκτικά την εικόνα 7.18. Τι είδους πηγή είναι; Πότε μπορεί να χρονολογηθεί; Ποιο είναι το θέμα της; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
- δ) Είστε ένα μέλος της οικογένειας Μπράουν. Τα Χριστούγεννα του 1917 πήρατε μια άδεια λίγων ημερών και πήγατε στην οικογένειά σας για να τα περάσετε μαζί της. Όταν μετά την άδεια γυρίζετε πίσω στο μέτωπο μιλάτε στους άλλους στρατιώτες για το πώς βρήκατε την οικογένειά σας, αλλά και την κοινωνική κατάσταση γενικότερα. Γράψτε ένα κείμενο (200–220 λέξεις) με όσα μπορεί να είπε ο Μπράουν στους άλλους στρατιώτες.
- 11 α) Ο Αμερικανός Τζορτζ Έντουαρντς είναι σοσιαλιστής και δουλεύει σε μια εφημερίδα των ΗΠΑ. Το χειμώνα του 1916–1917 βρίσκεται στη Ρωσία για να καλύψει τις εξελίξεις εκεί. Σε ένα άρθρο του που δημοσιεύεται στις αρχές Μαρτίου 1917 μιλάει για τις εξελίξεις των τελευταίων μηνών στη Ρωσία και το λαϊκό αναβρασμό που υπάρχει εκεί.
- β) Χωριστείτε σε ομάδες των 3–4 ατόμων. Αφού λάβετε υπόψη τις ιδέες του Τζορτζ Έντουαρντς και πώς μπορεί να βλέπει αυτός όσα συμβαίνουν στη ρωσική κοινωνία η κάθε ομάδα γράφει το άρθρο της (280–300 λέξεις).
- 12 α) Μελετήστε προσεκτικά την εικόνα 7.20. Πότε χρονολογείται; Πώς παρουσιάζεται να είναι οργανωμένη η ρωσική κοινωνία; Ποια κοινωνική ομάδα δεν παρουσιάζεται στην εικόνα;
- β) Πώς επηρέασε ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος τη ρωσική κοινωνία; Τι έγινε μετά;
- γ) Για όλα αυτά γράψτε ένα σχετικό κείμενο (110–120 λέξεις).

- 13 Γιατί οι μπολσεβίκοι ονόμασαν το ρωσικό κράτος Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών; Δικαιολογήστε την απάντησή σας με ένα κείμενο (90–100 λέξεις).
- 14 Μελετήστε τα κείμενα Π 7.26 και Π 7.27. Τι είδους κείμενα είναι; Ποιοι τα έγραψαν; Ποια είναι η κοινωνική τους θέση; Πότε τα έγραψαν; Γράφτηκαν την ίδια εποχή για την οποία μιλάνε ή αργότερα; Για ποια θέματα μιλάνε; Τι πληροφορίες μάς δίνουν; Πώς παρουσιάζουν τα πράγματα; Τι συμπεράσματα μπορούμε να βγάλουμε για τους συντάκτες τους και τις απόψεις τους; Γράψτε ένα σχετικό κείμενο (120–130 λέξεις) για όλα αυτά.
- 15 α) Την επόμενη μέρα από αυτή που οι μπολσεβίκοι πήραν την εξουσία στη Ρωσία πέντε Ρώσοι, ένας βιομήχανος, ένας μεγάλος γαιοκτήμονας, ένας αγρότης και ένας εργάτης, σχολιάζουν, ο καθένας από την πλευρά του, το γεγονός.
β) Γράψτε μια σύντομη φράση με όσα μπορεί να είπε ο καθένας τους.
- 16 α) Ο μπολσεβίκος Σεργκέι Τσερνόφ και ο Λευκός Ρώσος Νικίτα Μανουίλσκι, μετά το θάνατο του Λένιν (21 Ιανουαρίου 1924), μιλούν, ο καθένας από την πλευρά του, για όσα συνέβησαν στη Ρωσία από το 1917 μέχρι τότε και κάνουν προγνωστικά για το μέλλον της χώρας τους.
β) Χωριστείτε σε ομάδες των 4–5 ατόμων και γράψτε δύο σύντομα κείμενα (120–130 λέξεις το καθένα) με όσα μπορεί να είπαν.

17 Λύστε την ακροστοιχίδα:

- ① Έτσι ονομάζονται στα ρωσικά τα τοπικά συμβούλια των εργατών.
- ② Ρωσική ..., έτσι ονομάστηκε το καλλιτεχνικό κίνημα που προσπαθούσε να συνδυάσει τα μηνύματα της επανάστασης με νέες μορφές στην έκφραση.
- ③ ... οικονομική πολιτική.
- ④ Έτσι ονομάστηκε ο νέος στρατός που δημιούργησαν οι επαναστάτες στη Ρωσία.
- ⑤ Έγιναν πολλές στη Ρωσία, ιδιαίτερα το 1916 και το 1917.
- ⑥ Έτσι ονομάζονται οι Ρώσοι σοσιαλιστές που είχαν επικεφαλής το Λένιν.
- ⑦ Έτσι ονομάζεται η επανάσταση που έγινε

το 1917 στη Ρωσία και δημιούργησε το πρώτο σοσιαλιστικό κράτος στον κόσμο.

- ⑧ Έτσι ονομάζεται το ρωσικό κοινοβούλιο.
 - ⑨ Λέον ..., από τους βασικούς συνεργάτες του Λένιν.
 - ⑩ ... Διεθνής, σ' αυτή συμμετείχαν κομμουνιστικά κόμματα από διάφορες χώρες και είχε στόχο να διαδώσει την επανάσταση σε όλο τον κόσμο.
- 18 α) Μελετήστε τα κείμενα Π 7.33 και Π 7.34. Τι είδους κείμενα είναι; Πότε γράφτηκαν; Σε τι αναφέρονται; Γράφτηκαν την ίδια εποχή για την οποία μιλάνε ή αργότερα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
β) Σύμφωνα με τα κείμενα αυτά ποιος είναι υπεύθυνος για τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο; Οι συνθήκες που υπογράφηκαν ποια θέση υιοθετούν; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
γ) Για όλα αυτά γράψτε ένα δικό σας κείμενο (140–150 λέξεις).
- 19 Η Κοινωνία των Εθνών ιδρύθηκε επίσημα στις 10 Ιανουαρίου 1920. Η Βουλγαρία έγινε μέλος της στις 16 Δεκεμβρίου 1920. Ένας Βούλγαρος δημοσιογράφος γράφει την άνοιξη του 1920 ένα σύντομο άρθρο που δημοσιεύεται σε μια βουλγαρική εφημερίδα στο οποίο εξηγεί τι είναι η Κοινωνία των Εθνών, ποιοι είναι οι στόχοι της και ποια πλεονεκτήματα μπορεί να παρέχει στη Βουλγαρία η συμμετοχή της σ' αυτή. Γράψτε το άρθρο (140–150 λέξεις).

Κεφάλαιο 8

Η Ελλάδα, τα Βαλκάνια και η Οθωμανική Αυτοκρατορία: μεταρρυθμίσεις και πόλεμοι (1908–1923)

A. Η εποχή των μεταρρυθμίσεων: Η Ελλάδα των Φιλελευθέρων

Αγροτικό κίνημα

Από τις αρχές του 20ού αιώνα είχε αναπτυχθεί στη Θεσσαλία ένα ισχυρό αγροτικό κίνημα. Οι κολίγοι που δούλευαν στα τσιφλίκια ζητούσαν δικαιώματα και να τους μοιράσουν τη γη που καλλιεργούσαν. Το 1910 ιδρύθηκε η Πανθεσσαλική Επιτροπή Αγώνα, για να συντονίσει τον αγώνα των αγροτών. Το παρακάτω απόσπασμα είναι από υπόμνημά της με το οποίο ζητούσε από το βασιλιά Γεώργιο Α΄ να παρέμβει.

Για τα τσιφλίκια της Θεσσαλίας μιλήσαμε στις σ. 121–122.

Δεν κατέχουμε τη γη που καλλιεργούμε ούτε την καλύβα όπου μένουμε ούτε την εκκλησία στην οποία λατρεύουμε το Θεό, ούτε το νεκροταφείο [όπου θάβουμε] τους νεκρούς μας ούτε και μας επιτρέπουν ελεύθερη ιδιοκτησία [...]. Μας διώχνουν όποτε θέλουν και τριγυρνάμε από χωριό σε χωριό με τα πράγματά μας και τα μέλη της οικογένειάς μας σαν Τσιγγάνοι.

Υπόμνημα Πανθεσσαλικής Επιτροπής Αγώνα, έτος 1910
Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 8.1

Παιδική και γυναικεία εργασία

Την περίοδο αυτή οι πιο πολλοί εργάτες και εργάτριες στη βιομηχανία και τη βιοτεχνία είναι **παιδιά** (αγόρια και κυρίως κορίτσια). Ο νέος νόμος απαγόρευε στα παιδιά μέχρι 14 χρονών να δουλεύουν. Απαγόρευε επίσης στους νέους 14–18 χρονών να δουλεύουν πολλές ώρες, τη νύχτα, τις Κυριακές και σε ανθυγιεινές και βαριές δουλειές, γιατί επηραζόταν η ανάπτυξη και η υγεία τους. Στο παρακάτω απόσπασμα διαβάζουμε.

Είναι βέβαιο ότι η πολλή και βαριά σωματική εργασία στη νεαρή ηλικία, εμποδίζει την ανάπτυξη και την κανονική διάπλαση του σώματος και έτσι εξαντλεί τις δυνάμεις των εργατών πριν την ώρα τους, πριν αναπτυχθούν αυτές εντελώς, και φτιάχνει γενιές ασθενικές, πολίτες και στρατιώτες ανίκανους.

Έκθεση της Επιτροπής της Βουλής για το νομοσχέδιο περί εργασίας γυναικών και ανηλίκων, έτος 1912
Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 8.2

Παρόμοια προστατευτικά μέτρα έπαιρνε ο νόμος και για τις γυναίκες. Όμως εδώ τα επιχειρήματα ήταν διαφορετικά.

Εκτός από τα παιδιά και τους νεαρούς εργάτες, σε εξαιρετική [πολύ δύσκολη] θέση βρίσκονται και οι εργαζόμενες γυναίκες, από τη μια επειδή η σωματική τους διάπλαση είναι πιο αδύναμη από αυτή των αντρών, εξαιτίας της μεγαλύτερης ευαισθησίας τους και της μητρότητας, και από την άλλη επειδή έχουν ιδιαίτερη θέση στην οικογένεια σε σχέση με τη διοίκηση του σπιτιού και [τη] φροντίδα για την ανατροφή των παιδιών. Γι' αυτό είναι απόλυτη ανάγκη να τους παρέχει η πολιτεία [=το κράτος] προστασία, σε μεγάλο βαθμό όμοια μ' αυτή που παρέχει στους νεαρούς εργάτες.

Έκθεση της Επιτροπής της Βουλής για το νομοσχέδιο περί εργασίας γυναικών και ανηλίκων, έτος 1912
Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 8.3

Για τη Διεθνή Οργάνωση Εργασίας μιλήσαμε στη σ. 142.

Ο νόμος απαγόρευε επίσης να δουλεύουν οι έγκυες γυναίκες ορισμένες βδομάδες πριν και μετά τη γέννα.

Το 1920, λίγο πριν οι Φιλελεύθεροι χάσουν τις εκλογές, η ελληνική βουλή επικύρωσε τις νέες διεθνείς συμβάσεις εργασίας που θεσπίστηκαν από τη Διεθνή Οργάνωση Εργασίας και αφορούσαν το οκτάωρο, την προστασία της μητρότητας και την παιδική και γυναικεία εργασία.

Εκπαιδευτικός Όμιλος

Π 8.4

Οι ιδρυτές του Εκπαιδευτικού Ομίλου Αλέξανδρος Δελμούζος, Δημήτρης Γληνός και Μανόλης Τριανταφυλλίδης (1915). Με το έργο τους και τη δράση τους πάλεψαν για να οργανώσουν μια σύγχρονη εκπαίδευση στη δημοτική γλώσσα.

Ο Εκπαιδευτικός Όμιλος ιδρύθηκε το 1910. Ο βασικός του στόχος ήταν να προωθήσει τη δημοτική γλώσσα στην εκπαίδευση. Μέλη του ήταν πολλοί σπουδαίοι διανοούμενοι και παιδαγωγοί (Αλέξανδρος Δελμούζος, Μανόλης Τριανταφυλλίδης, Δημήτρης Γληνός κ.ά.), ανάμεσά τους και πολλές γυναίκες (Ρόζα Ιμβριώτη, Πηνελόπη Δέλτα, Αύρα Θεοδωροπούλου κ.ά.). Στο παρακάτω απόσπασμα ο Δημήτρης Γληνός, σ' ένα βιβλίο του που κυκλοφόρησε με ψευδώνυμο, μιλάει για τα προβλήματα που προκύπτουν από τη διδασκαλία της καθαρεύουσας.

Π 8.5

Έλεγε [το αναγνωστικό] στο παιδί: «Ο σαλπικτής όταν έχει συνάγχην δεν δύναται να σαλπίσει» [...]. Αν πει το βιβλίο «ο Κωστάκης έχει συνάγχην», ο Κωστάκης θα γελάσει, διότι έχει συνάχι και όχι συνάγχην. Άρα είναι ανάγκη απόλυτος την συνάγχην να την έχει ο σαλπικτής [...]. Υποχρεώνεται να προσφέρει στα παιδιά τη [...] φράση «η αρίγγη είναι ιχθύς [=η ρέγκα είναι ψάρι]», διότι του ήταν εντελώς αδύνατο να προσφέρει την αρίγγη να την τρώει ο Δημητράκης. «Ο Δημητράκης έφαγε την αρίγγην». Θα γελούσαν και οι τοίχοι του σχολείου.

Αντώνιος Γαβριήλ (Δημήτρης Γληνός), *Οι χοίροι υϊζουσιν, τα χοιρίδια κοϊζουσιν, οι όφεις ιύζουιν*

[Τα γουρούνια σκούζουν, τα γουρουνάκια στριγγλίζουν, τα φίδια τσιρίζουν], έτος 1921

Β. Οι Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912–1913)

Π 8.6

Γενική άποψη της Θεσσαλονίκης στις αρχές του 20ού αιώνα.

Κατέλαβε τη Θεσσαλονίκη

Η κατάληψη της Θεσσαλονίκης από τον ελληνικό στρατό ήταν πολύ σημαντικό γεγονός, γιατί ήταν η πιο σημαντική πόλη στη Μακεδονία, μεγάλο λιμάνι και σιδηροδρομικός κόμβος.

Στο παρακάτω απόσπασμα μπορούμε να διαβάσουμε πώς ανακοίνωσε την κατάληψη της πόλης μια αθηναϊκή εφημερίδα.

Όταν ξεκινούσαμε τον αγώνα [...] ενάντια στην [Οθωμανική Αυτοκρατορία] δεν μπορούσαμε να πιστέψουμε με τίποτα ότι ο ελληνικός στρατός θα έμπαινε τόσο γρήγορα θριαμβευτής στην πρώτη και την πιο σπουδαία πόλη της Μακεδονίας [...]. Είναι πια ελεύθερη η πρώτη πόλη της Μακεδονίας [...], ελεύθερες και όλες οι γύρω της και μακρινές, μέχρι χθες οθωμανικές, αλλά ελληνικότατες επαρχίες [...]. Οι γονείς, που έμαθαν ότι τα παιδιά τους έπεσαν στον τίμιο αγώνα για την πατρίδα μακάρισαν την τύχη τους και οι μανάδες, αν έκλαιψαν, έκλαιψαν γιατί έμαθαν ότι ο θάνατος του αγαπημένου τους έδωσε την ελευθερία σε χιλιάδες αδέρφια. Και οι αδελφές δεν πένθησαν. Και τα μικρότερα αδέρφια, αν λυπήθηκαν, το έκαναν γιατί δεν μπόρεσαν και αυτά να πάρουν μέρος στο [...] θρίαμβο.

Εφημερίδα *Εμπρός*, 27 Οκτωβρίου 1912
Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 8.7

Η είσοδος του βασιλιά της Ελλάδας Γεώργιου Α΄ στη Θεσσαλονίκη τον Οκτώβριο του 1912. Στις 5 Μαρτίου 1913 ο Γεώργιος Α΄ δολοφονήθηκε. Βασιλιάς της Ελλάδας έγινε ο πρωτότοκος γιος του Κωνσταντίνος Α΄ (1913–1922).

Π 8.8

Οι Έλληνες στρατιώτες που μπήκαν στην πόλη το 1912 σχημάτισαν διαφορετικές εντυπώσεις για την πόλη. Μια από αυτές διαβάζουμε παρακάτω, από το ημερολόγιο Έλληνα γιατρού που πήρε μέρος στον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο.

Π 8.9

Η Θεσσαλονίκη μου άρεσε υπερβολικά και ως πόλη και ως τοποθεσία [...]. Το κε [=η προκουμαία] είναι έξοχο. Με μια καλή δημαρχία μπορεί η Θεσσαλονίκη να γίνει πρώτης τάξης πόλη. Ελπίζω [οι Μεγάλες Δυνάμεις] να μας την αφήσουν.

Μαθιός Μακκάς, Ημερολόγιο, 5 Δεκεμβρίου 1912

Π 8.10

Ο Λευκός Πύργος στην παραλία της Θεσσαλονίκης το 1908.

Π 8.11

Νησιά στο Αιγαίο

Στον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο ο ελληνικός στόλος κατέλαβε πολλά νησιά στο ανατολικό Αιγαίο και στα Δωδεκάνησα.

Π 8.12

Για το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο μιλάμε στο κεφάλαιο 10.

Για τη Συνθήκη της Λοζάνης μιλάμε στη σ. 160

Η εφημερίδα Σκριπ αναγγέλλει στις 14 Νοεμβρίου 1912 την κατάληψη της Χίου από τον ελληνικό στρατό.

Τα Δωδεκάνησα (1911-1947)

Ο ιταλικός στόλος κατέλαβε τα Δωδεκάνησα το 1911 στη διάρκεια του Ιταλοοθωμανικού πολέμου (1911-1912). Στα Δωδεκάνησα ζούσαν κυρίως Ελληνορθόδοξοι, στη Ρόδο όμως και στην Κω υπήρχαν και αρκετοί μουσουλμάνοι και Εβραίοι. Στους Βαλκανικούς Πολέμους ο ελληνικός στρατός τα κατέλαβε, αλλά το 1923 η Συνθήκη της Λοζάνης τα παραχώρησε στην Ιταλία. Τα Δωδεκάνησα ενσωματώθηκαν στο ελληνικό κράτος το 1947, μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Π 8.13

Στη διαφήμιση για σφουγγαράδικα πλοία από την Κάλυμνο βλέπουμε σκηνές από τη ζωή των σφουγγαράδων. Στην Κάλυμνο, στη Σύμη και στη Χάλκη πολλοί ασχολούνταν με τη σπογγαλιεία (δηλαδή με τη συλλογή και την επεξεργασία των σφουγγαριών).

Π 8.14

Η εφημερίδα των ΗΠΑ Νιου Γιορκ Χέραλντ στο φύλλο της με ημερομηνία 20 Δεκεμβρίου 1912 περιγράφει τη ναυμαχία της Έλλης, στην οποία καταστράφηκε το οθωμανικό θωρηκτό «Μπαρμπαρόσα» και σκοτώθηκε ο Οθωμανός ναύαρχος Χαλίμ μπέης.

Ο βουλγαρικός στρατός χάνει

Ο Β΄ Βαλκανικός Πόλεμος ξέσπασε όταν ο βουλγαρικός στρατός επιτέθηκε στον ελληνικό και στο σερβικό (Ιούνιος 1913). Ο ελληνικός στρατός έκανε αντεπίθεση και πήρε πολλές περιοχές στη σημερινή κεντρική και ανατολική Μακεδονία. Ας δούμε παρακάτω πώς περιγράφει την προέλαση του ελληνικού στρατού στην περιοχή του Κιλκίς ένας Έλληνας στρατιώτης.

Π 8.15

Π 8.16

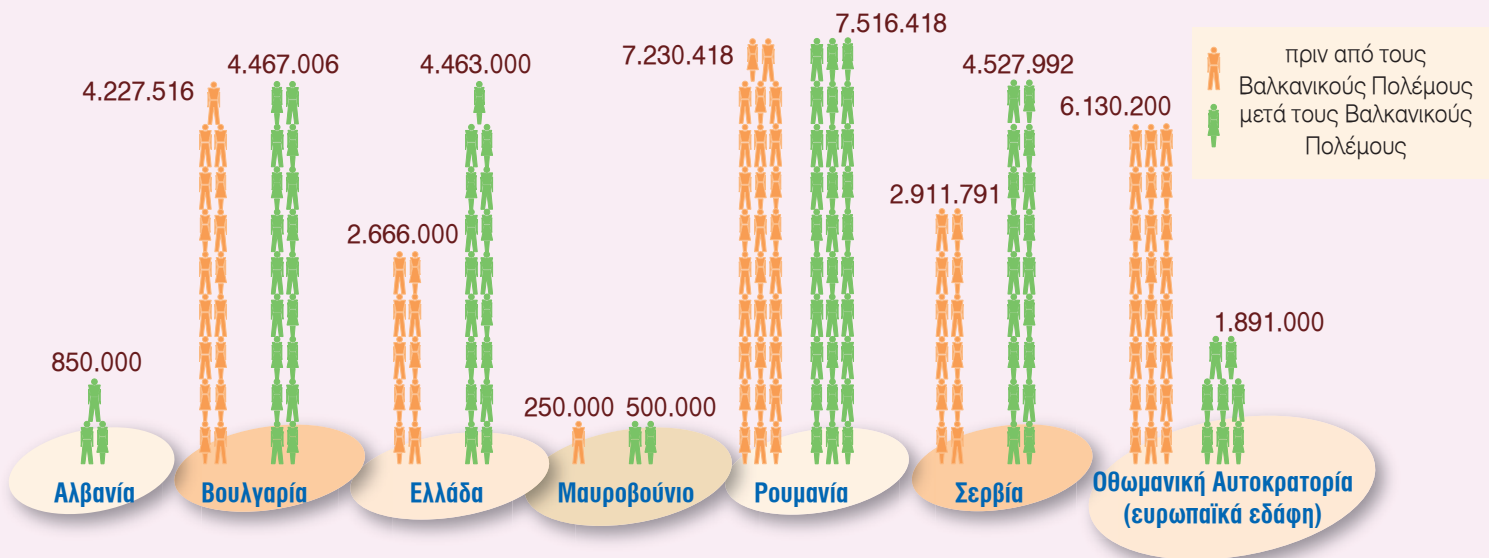
Σνέφτσι [=σήμερα Κεντρικό, στο νομό Κιλκίς], 23 Ιουνίου 1913
 Αγαπημένη μου γυναικούλα,
 [...] Σου έγραψα και προχθές, αγάπη μου, αμέσως μετά τη μάχη του Κιλκίς, ύστερα από αυτόν το θρίαμβο [...]. Ο στρατός μας, αγάπη μου, προελαύνει [=προχωράει] συνέχεια πάρα πολύ γρήγορα, καταδιώκοντάς τους [...] Βούλγαρους, που φεύγουν σαν λαοί [...]. Δε φαντάζεσαι, χρυσό μου, τι εικόνα παρουσιάζει αυτό το πεδίο πολέμου. Παντού όπου περνάμε συναντάμε εικόνες ερήμωσης και δυστυχίας [...]. Οι Βούλγαροι έχουν φύγει όλοι. Στη Μακεδονία δεν υπάρχουν πια Βούλγαροι [...]. Πόσο ευτυχημένος είμαι που έγινε αυτός ο πόλεμος για να γλιτώσουμε μια για πάντα με αυτούς τους παλικαράδες [...]. Δεν τους έφταναν όσα πήραν [...], θέλησαν να αρπάξουν και τη μερίδα των συμμάχων τους [...]. Τώρα θα χάσουν και όσα κατακτήσανε.
 Γράμμα του Ιπποκράτη Παπαβασιλείου στη σύζυγό του Αλεξάνδρα, 23 Ιουνίου 1913

«Ο Βουλγαροφάγος», αφίσα του Σωτήρη Χρηστίδη που κυκλοφόρησε στο Β΄ Βαλκανικό Πόλεμο και δείχνει Έλληνα στρατιώτη να παλεύει με Βούλγαρο. Ήδη από το Μακεδονικό Αγώνα οι Βούλγαροι είχαν αναδειχθεί σε «εθνικούς αντίπαλους» για πολλούς Έλληνες. Με το Β΄ Βαλκανικό Πόλεμο έγιναν οι κατ' εξοχήν «εχθροί του έθνους».

Πληθυσμός

Ο πληθυσμός των βαλκανικών κρατών πριν και μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους

Π 8.17

Π 8.18

Πρόσφυγες

Οι περισσότερες μετακινήσεις πληθυσμών συνδέονται με τους εθνικούς ανταγωνισμούς στην περιοχή. Έτσι Έλληνες πρόσφυγες φτάνουν στην Ελλάδα από τη Βουλγαρία, τη Θράκη, τη Μικρά Ασία κ.α. Αντίστοιχα, Βούλγαροι και μουσουλμάνοι που κατοικούσαν στις περιοχές που πήρε η Ελλάδα έφυγαν για τη Βουλγαρία και την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Στη φυγή των μουσουλμάνων στη διάρκεια του Α΄ Βαλκανικού Πολέμου αναφέρεται το παρακάτω απόσπασμα από τις αναμνήσεις που έγραψε ένας αξιωματικός του οθωμανικού στρατού.

Ελληνορθόδοξοι πρόσφυγες στη δυτική Μακεδονία.

Διαταχθήκαμε να ξεκινήσουμε, αλλά ήταν σχεδόν αδύνατο να προχωρήσουμε με τάξη. Ο δρόμος ήταν κλεισμένος με κάρρα, κοπάδια, γυναίκες και παιδιά που προχωρούσαν χωρίς οργάνωση. Είναι ο μουσουλμανικός μας πληθυσμός που αποσύρεται προς το εσωτερικό [Θράκη και Κωνσταντινούπολη]. Καημένοι άνθρωποι! Όλοι τους κλαίνε, γιατί εγκαταλείπουν τις περιουσίες και τα σπίτια τους, η φρίκη του πολέμου ήδη ξεκίνησε.

Σελίμ μπέης, Τετράδιο εκστρατείας Τούρκου [=Οθωμανού] αξιωματικού (Οκτώβριος – Δεκέμβριος 1912).

Από το Σουλ-ογλού στην Τσατάλιζα, έτος 1913

Μουσουλμάνοι πρόσφυγες σε στρατόπεδο προσφύγων λίγο έξω από τη Θεσσαλονίκη, 1912-1913

Π 8.19

Π 8.20

Η Διεθνής Επιτροπή που οργάνωσε το ιδιωτικό φιλανθρωπικό Ίδρυμα για τη Διεθνή Ειρήνη Κάρνεγκι, για να διερευνήσει τις συνέπειες που είχαν οι Βαλκανικοί Πόλεμοι στους άμαχους, αναφέρει ότι στη Θεσσαλονίκη το Σεπτέμβριο του 1913:

Υπήρχαν 135.000 μουσουλμάνοι πρόσφυγες μέσα και γύρω από την πόλη, οι περισσότεροι από τους οποίους είχαν φτάσει μετά το δεύτερο [Βαλκανικό] πόλεμο. Από τους πρόσφυγες αυτούς, έξι ή οχτώ χιλιάδες πήγαν ήδη στη Μικρά Ασία, κυρίως στη Μερσίνα, στην Απάλεια και στο Ισκεντερούν [=Αλεξανδρέτα]. Η ελληνική κυβέρνηση δεσμεύτηκε [=υποσχέθηκε] να διαθέσει πέντε ατμομηχανές και τις τελευταίες μέρες 3.000 άνθρωποι πήραν τα εισιτήριά τους. Η Επιτροπή θύμισε στην ελληνική κυβέρνηση ότι ήταν τώρα υπεύθυνη για τη ζωή των προσφύγων στη Θεσσαλονίκη, καθώς τους υποχρέωσε να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους. Ζήτησε από την κυβέρνηση να παρέχει ψωμί στους πρόσφυγες.

Ίδρυμα για τη Διεθνή Ειρήνη Κάρνεγκι, Υπόμνημα της Διεθνούς Επιτροπής Ερευνών για τα αίτια και τον τρόπο διεξαγωγής των Βαλκανικών Πολέμων, έτος 1914

Π 8.21

Σοσιαλισμός

Εβραίοι σοσιαλιστές υπήρχαν στη Θεσσαλονίκη και πριν από την ενσωμάτωσή της στο ελληνικό κράτος. Οι περισσότεροι ήταν οργανωμένοι στη Σοσιαλιστική Εργατική Ομοσπονδία (Φεντερασιόν), που ιδρύθηκε το 1909, με ηγέτη τον Εβραίο σοσιαλιστή Αβραάμ Μπεναρόγια, και λειτούργησε μέχρι το 1918. Η Φεντερασιόν είναι μια από τις πρώτες σοσιαλιστικές ενώσεις στο βαλκανικό χώρο. Τα μέλη της ήταν κυρίως Εβραίοι, αλλά και χριστιανοί και μουσουλμάνοι εργάτες.

Π 8.22

Στην εικόνα Π 8.23 σκίτσο του Αβραάμ Μπεναρόγια, ιδρυτή της Φεντερασιόν στη Θεσσαλονίκη και στην Π 8.22 φύλλο του 1914 της σοσιαλιστικής εφημερίδας Αβάντι (Εμπρός) που έβγαζε η οργάνωση.

Π 8.23

Γ. Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και η Ελλάδα – Ο Εθνικός Διχασμός

Η ρήξη

Ας δούμε πώς περιγράφουν το Βενιζέλο οι εφημερίδες που τον υποστήριζαν.

Και πώς μιλούν γι' αυτόν οι εφημερίδες που τον πολεμούσαν.

Προσωποποιεί τη δύναμη του λαού. Συμβολίζει την αιώνια δύναμη της ελληνικής φυλής [...]. [Είναι] η θέληση του λαού, που είχε στόχο το κοινό, το γενικό, το ολοκληρωτικό συμφέρον. [...] Η βούληση του έθνους, που γκρέμισε τα είδωλα και στερέωσε νέους θεούς, την Ισότητα, την Αξία, την Εργασία, την Ηθική, το Σθένος. Ο άντρας, ο οποίος, εκεί που οι άλλοι δεν έβλεπαν παρά μόνο ερείπια και στάχτη, αυτός βρήκε γρανιτένια και αμετακίνητα θεμέλια, για να στερεώσει τη νέα Ελλάδα.

Εφημερίδα *Εστία*, 14 Μαρτίου 1915
Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 8.24

Παραμονεύοντας σα φίδι από την πρώτη ημέρα της πτώσης του, βγήκε χθες από [το βάλτο] ο Μεγάλος Αναρχικός, ολόσωμος, συγγός [=σκληρός], σφυρίζοντας απαίσια, χύνοντας τους αφρούς της λύσσας του δεξιά και αριστερά και σκορπίζοντας το δηλητήριο του προς κάθε κατεύθυνση.

Εφημερίδα *Σκριπ*, 23 Οκτωβρίου 1915
Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 8.25

Πολλές πιέσεις της Αντάντ

Το Νοέμβριο του 1916 οι δυνάμεις της Αντάντ, για να αναγκάσουν το βασιλιά Κωνσταντίνου Α΄ να υποχωρήσει, αποκλείσανε την Αθήνα και τον Πειραιά και αποβίβασαν γαλλικά στρατεύματα. Στο απόσπασμα διαβάζουμε για την κατάσταση στην Αθήνα και στον Πειραιά όσο κράτησε ο αποκλεισμός από τις δυνάμεις της Αντάντ.

Ο αποκλεισμός συνεχιζόταν και ήταν πολύ στενός. Στάρι υπήρχε ελάχιστο, όσο δηλαδή παραγόταν στον τόπο, το οποίο μάλιστα παρέμενε στην ύπαιθρο και δεν έφτανε στις πόλεις. Το κάρβουνο είχε λείψει εντελώς. Οι στερήσεις ήταν απεριόριστες. Η κατάσταση έφτανε σε αφάνταστη σκληρότητα [...]. Ο πολύς κόσμος πίστευε ότι όλα αυτά γίνονταν για να αναγκαστεί η Ελλάδα να πολεμήσει με την Αντάντ.

Κ. Ζαβιτζιάνου, *Αναμνήσεις εκ της διαφωνίας Κωνσταντίνου-Βενιζέλου*, 1946

Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 8.26

Π 8.27

Όταν έφυγαν τα γαλλικά στρατεύματα, οργισμένοι αντιβενιζελικοί στράφηκαν ενάντια στους οπαδούς του Βενιζέλου και ακολούθησαν βίαια επεισόδια. Στο παρακάτω απόσπασμα, η Πηνελόπη Δέλτα, κόρη του δημάρχου Αθηναίων Εμμανουήλ Μπενάκη, που η οικογένειά της συνδεόταν φιλικά με το Βενιζέλο, γράφει στο ημερολόγιό της σχετικά με τα επεισόδια.

Το δωμάτιο του ύπνου [...] έγινε κόσκινο· μόνο σε ένα γυαλί [=τζάμι] πέρασαν οκτώ σφαίρες, μια σφαίρα τρύπησε το καλοριφέρ και η κάμαρα πλημμύρισε νερό [...]. Έξαφνα [...] οι πυροβολισμοί έπαυσαν [...]. Την ίδια ώρα [...] όρμησαν στην εξώπορτα, έσπασαν τα γυαλιά και γύρευαν να σπάσουν και την πόρτα. Ο Δήμαρχος [ο Εμμανουήλ Μπενάκης] είχε βγει στη σκάλα και έδωσε διαταγή ν' ανοίξουν και να μην αντιτάξουν καμιάν αντίσταση. Ο Σωτήρης [ο υπηρέτης] άνοιξε, και τα άγρια στίφη [=πολλοί άνθρωποι αγριεμένοι] όρμησαν μες το σπίτι. Η ασχήμια της σκηνής που ακολούθησε δεν περιγράφεται. Φώναξαν του Δημάρχου να κατέβει· εκείνος όρθιος στη σκάλα ζήτησε τον εισαγγελέα. «Κατέβα βρε ή σου την ανάβω!», φώναξε ένας σηκώνοντας το όπλο του και σημαδεύοντας [...], αλλά κανένας δεν τολμούσε ν' ανέβει, μην κινδυνεύσει ν' αρπάξει καμιά σφαίρα [...]. Σαν τον είδαν πια κοντά τους και άοπλο, τον άρπαξαν, τον έσυραν, τον έσπρωξαν κατά την πόρτα [...] χωρίς επανωφόρι, ξεσκούφωτο, κτυπώντας τον και βρίζοντας τον τράβηξαν κάτω στα μαρμαρένια σκαλοπάτια και τον έσυραν έξω.

Πηνελόπη Δέλτα, *Ημερολόγιο*, 12 Ιανουαρίου 1917

Π 8.28

Η Πηνελόπη Δέλτα και ο αδελφός της Αντώνης Μπενάκης το 1891. Η Πηνελόπη Δέλτα (1874–1941), κόρη του ομογενή επιχειρηματία Εμμανουήλ Μπενάκη, γεννήθηκε στην Αλεξάνδρεια. Ήταν η πιο σημαντική λόγια γυναίκα της εποχής της. Ίδρυτικό μέλος του Εκπαιδευτικού Ομίλου, θερμή οπαδός της Μεγάλης Ιδέας και της χειραφέτησης των γυναικών, ήταν η πρώτη που έγραψε στη δημοτική βιβλία για παιδιά με θέματα εμπνευσμένα από την εθνική ιστορία. Γνωστά βιβλία της είναι: Παραμύθι χωρίς όνομα, Τον καιρό του Βουλγαροκτόνου, Τα μυστικά του βάλτου, Ο μάγκας, και το πιο αγαπητό, Ο Τρελαντώνης.

Νέοι διωγμοί

Η Πηνελόπη Δέλτα, παρότι η ίδια υποστήριζε τον Ελευθέριο Βενιζέλο, καταγγέλλει τις διώξεις που έγιναν ενάντια στους αντιβενιζελικούς μετά την απομάκρυνση του βασιλιά Κωνσταντίνου Α΄ από την πολιτική ζωή. Διαβάζουμε στο ημερολόγιό της.

Π 8.29

Κηφισιά, Τρίτη 4 Ιουλίου 1917
Έβγαζαν τότε με το φαράσι τους υπαλλήλους του κράτους ως «βενιζελικούς» και τους βγάζουν τώρα με την ντουζίνα, ως «αντιφρονούντες»· έγιναν και τότε αγριότητες και βανδαλισμοί, γίνονται και τώρα αυθαιρεσίες και αδικίες. Έκαναν οι μεν ασχήμιες, κάνουν και οι δε. Τα τερατουργήματα του Νοεμβρίου [τα βίαια επεισόδια που έγιναν το Νοέμβριο του 1916] [...] δεν με πείραζαν τόσο, αν και μ' άγγιζαν από τόσο κοντά, όσο τα σημερινά· γιατί τα σημερινά πειράζουν τα φιλελεύθερά μου αισθήματα [...]. Και θέλω τους δικούς μου να είναι ευγενικότεροι.

Πηνελόπη Δέλτα, *Ημερολόγιο*, έτος 1917

Πυρκαγιά

Για την πυρκαγιά στη Θεσσαλονίκη διαβάζουμε στο παρακάτω απόσπασμα από το βιβλίο ενός Βρετανού δημοσιογράφου που υπηρετούσε στο βρετανικό στρατό και είχε φτάσει στην πόλη το 1917.

Για τα στρατεύματα της Αντάντ στη Θεσσαλονίκη μιλάμε στη σ. 151.

Ήταν μια απίστευτη και θλιβερή σκηνή [...]. Οι οικογένειες να κλαίνε γοερά, τα σπίτια να καταρρέουν με πάταγο, καθώς οι φλόγες [...] τα καταβρόχθιζαν και στους στενούς δρόμους, μια αργοκίνητη μάζα από φορτωμένα γαϊδούρια, κάρρα, χαμάληδες που κουβαλούσαν τεράστια φορτία. Έλληνες πρόσκοποι, στρατιώτες όλων των εθνών, ανοργάνωτοι προς το παρόν για οτιδήποτε συγκεκριμένο· παμπάλαια ξύλινα πυροσβεστικά οχήματα που έτριζαν αξιοθρήνητα, καθώς έφτυναν στάλα στάλα το ανεπαρκέστατο νερό τους· ο κόσμος, τέλος, που κουβαλούσε κρεβάτια, ντουλάπες, καθρέφτες, τσουκάλια και πιατικά, ραπτομηχανές.

Κόλινσον Όουεν, *Θεσσαλονίκη και μετά*, έτος 1919

Π 8.31

Ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης

Την ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης σχεδίασε ο Γάλλος αρχιτέκτονας και πολεοδόμος Ερνέστ Εμπράρ. Σύμφωνα με το σχέδιό του, θα δημιουργούνταν νέοι δρόμοι και πλατείες, θα αναδεικνύονταν τα μνημεία της πόλης, θα φυτεύονταν δέντρα και θα δημιουργούνταν πάρκα. Στην εφαρμογή του όμως έγιναν πολλές αλλαγές.

Π 8.34

Π 8.35

Στις εικόνες Π 8.34 και Π 8.35 δρόμοι της Θεσσαλονίκης μετά την ανοικοδόμησή της.

Π 8.30

«Ηλιοβασίλεμα στη Θεσσαλονίκη», πίνακας που ζωγράφισε ο Κωνσταντίνος Μαλέας (1879–1928) στα 1913–1914, πριν από τη μεγάλη πυρκαγιά. Μπορούμε να δούμε τους μινωαίους ναούς από τα τζαμιά. Πολλά από αυτά τα κτίρια καταστράφηκαν στην πυρκαγιά.

Π 8.32

Καρτ ποστάλ που δείχνει τη Θεσσαλονίκη να καίγεται.

Το σχέδιο του Γάλλου αρχιτέκτονα και πολεοδόμου Ερνέστ Εμπράρ για την ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά την πυρκαγιά του 1917.

Π 8.33

Π 8.36

Το εβραϊκό νεκροταφείο της Θεσσαλονίκης. Το κτίριο που εικονίζεται στέγαζε για μεγάλο χρονικό διάστημα στο Μεσοπόλεμο το Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης (σήμερα είναι ένα από τα κτίρια της Φιλοσοφικής Σχολής). Στα σχέδια του Ερνέστ Εμπράρ, το Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης θα χτιζόταν εκεί όπου βρισκόταν το εβραϊκό νεκροταφείο της πόλης. Αυτό έγινε μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, αφού το νεκροταφείο καταστράφηκε από τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής.

Δ. Οι Νεότουρκοι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία (1908–1918)

Π 8.37

Λιθογραφία που δείχνει τους Νεότουρκους να ελευθερώνουν την Οθωμανική Αυτοκρατορία από τις αλυσίδες του απολυταρχικού καθεστώτος του Αμπντούλ Χαμίτ Β΄.

Στρατιωτικό κίνημα

Ας δούμε μερικά από τα αιτήματα των Νεότουρκων, όπως καταγράφονται σε ένα απόσπασμα από τη διακήρυξή τους.

Απαιτούμε να έχουν δικαίωμα ψήφου όλοι οι Οθωμανοί υπήκοοι οι οποίοι έχουν συμπληρώσει το εικοστό έτος της ηλικίας τους [...].

Όλοι οι πολίτες θα έχουν απόλυτη ελευθερία και ισότητα, ανεξάρτητα από την εθνικότητα και τη θρησκεία τους, και θα έχουν τις ίδιες υποχρεώσεις [...]. Οι μη μουσουλμάνοι θα πηγαίνουν και αυτοί στο στρατό [...].

Όλα τα σχολεία θα λειτουργούν υπό την επίβλεψη του κράτους. Προκειμένου να αποκτήσουν οι Οθωμανοί [...] παιδεία με ομοιογενή και ομοιόμορφο χαρακτήρα, τα κρατικά σχολεία θα είναι ανοιχτά σε όλους, η διδασκαλία θα είναι δωρεάν και θα γίνονται δεκτές [...] όλες οι εθνικότητες. Η διδασκαλία της τουρκικής γλώσσας θα είναι υποχρεωτική στα κοινοτικά σχολεία [τα σχολεία των μιλέτ].

Η διακήρυξη των Νεότουρκων, έτος 1908

Π 8.38

Παντουρκισμός

Οι ηγέτες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία για αιώνες αποκαλούνταν «Οθωμανοί» και όχι «Τούρκοι». Η λέξη «Τούρκος» σήμαινε τον αμόρφωτο μουσουλμάνο αγρότη που μιλούσε τουρκικά. Όπως βλέπουμε και στο παρακάτω απόσπασμα από βιβλίο που έγραψε ένας Βρετανός ταξιδιώτης, αυτό ίσχυε ακόμη στα τέλη του 19ου αιώνα.

Π 8.39

Σήμερα η ονομασία «Τούρκος» χρησιμοποιείται σπάνια και έχω ακούσει ότι χρησιμοποιείται μόνο με δύο τρόπους: είτε για να διαχωρίζει φυλές (για παράδειγμα ρωτάς αν ένα χωριό είναι τουρκικό [=κατοικούν τουρκόφωνοι μουσουλμάνοι αγρότες] ή τουρκμενικό [=κατοικούν εκεί τουρκόφωνοι μουσουλμάνοι νομάδες]) είτε ως προσβλητικός όρος (για παράδειγμα λες χαμηλόφωνα «τουρκ καφά» [=τούρκικο κεφάλι], εκεί που θα έλεγες στα αγγλικά «μπουμπουνοκέφαλος»).

Γ. Ράμσεϊ, Εντυπώσεις από την Τουρκία, έτος 1897

Στα τέλη του 19ου αιώνα άρχισε να διαδίδεται στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, κυρίως σε μουσουλμάνους λόγιους, ο παντουρκισμός. Έτσι απέκτησε αξία η ονομασία «Τούρκος», όπως μπορούμε να δούμε και στο παρακάτω απόσπασμα από ποίημα του Μεχμέτ Εμίν.

Είμαι Τούρκος. Η πίστη μου και η φυλή μου είναι παντοδύναμες [...].
Είμαστε Τούρκοι. Με αυτό το αίμα και με αυτό το όνομα ζούμε [...].

Από το βιβλίο του Μεχμέτ Εμίν, Ποιήματα στα τουρκικά, έτος 1897

Π 8.40

Τουρκική εθνική ιδέα

Στην τουρκική εθνική ιδέα αναφέρεται το παρακάτω απόσπασμα από λόγο του Τζεμάλ πασά, που ήταν ένας από τους ηγέτες των Νεότουρκων.

Π 8.41

Γνωρίζετε πολύ καλά ότι ως τώρα υπήρχαν ελληνικά, βουλγαρικά και αρμενικά κινήματα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Σ' αυτά προστέθηκε σήμερα και ο αραβισμός [το αραβικό εθνικό κίνημα]. Ο Τούρκος όμως είχε ξεχάσει τον εαυτό του. Μάλιστα, ντρεπόταν ακόμη και να πει ποια είναι η εθνικότητά του [...]. Έχοντας αυτό το φόβο η τουρκική νεολαία [...] κήρυξε εθνικό ιερό πόλεμο για να πει στον Τούρκο πως είναι Τούρκος και πως αυτό έχει αμέτρητες αρετές [...]. Οι σημερινές προσπάθειες της τουρκικής νεολαίας [...] [είναι] να γίνει ο Τούρκος εργατικός, να απελευθερωθεί ο Τούρκος από τη σκλαβιά, ν' αποκατασταθεί η υγεία του Τούρκου, να αυξηθεί ο τουρκικός πληθυσμός, να βελτιωθεί η ευημερία του Τούρκου, με δυο λόγια, να παρουσιαστεί ο Τούρκος στα μάτια του κόσμου ως αξιοσέβαστο και προκομμένο στοιχείο, που του αξίζει το δικαίωμα να ζει ανάμεσα στα έθνη του 20ού αιώνα.

Απόσπασμα από λόγο του Τζεμάλ πασά στη Δαμασκό, έτος 1913

Πολλοί Ελληνορθόδοξοι εκτοπίστηκαν

Το παρακάτω κείμενο μιλάει για τα προβλήματα που είχαν οι Ελληνορθόδοξοι στο χωριό Κερμένι (Γκερμιάν) στην Ανατολική Θράκη, όταν έφτασαν στο χωριό τους μουσουλμάνοι πρόσφυγες κατά τη διάρκεια Βαλκανικών Πολέμων.

Στις αρχές Απριλίου 1914 το χωριό [...] γέμισε από εκατοντάδες μουσουλμάνους πρόσφυγες. Ήρθαν τότε [...] γραμματείς του υπουργού Εσωτερικών [...] και έλεγαν στους [Ελληνορθόδοξους] κατοίκους να μεταναστεύσουν και μάλιστα να αφήσουν την εκκλησία μισοτελειωμένη, γιατί σύντομα θα γινόταν τζαμί. Αργότερα εγκαταστάθηκαν μόνιμα 60 οικογένειες [...] πρόσφυγες. Αυτοί προσξενούσαν πολλές ταλαιπωρίες και πιέσεις στους δικούς μας, απειλώντας ακόμη και τη ζωή τους [...]. Οι παραπάνω [...] πρόσφυγες τρέφονταν σε βάρος των δικών μας. Αυτοί πάλι μην μπορώντας να βγουν στα χωράφια τους για να δουλέψουν άρχισαν να νιώθουν τα πρώτα προβλήματα από την πείνα. Στα τέλη Οκτωβρίου του 1914 αναγκάστηκαν να φύγουν διωγμένοι στην Ελλάδα.

Οικουμενικό Πατριαρχείο, *Μαύρη βίβλος διωγμών και μαρτυριών του εν Τουρκία ελληνισμού*, έτος 1919

Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 8.42

Τάγματα εργασίας

Επειδή οι Νεότουρκοι δεν είχαν εμπιστοσύνη στους στρατιώτες που δεν ήταν μουσουλμάνοι, στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οι περισσότεροι χριστιανοί αντί για το στρατό υπηρέτησαν στα τάγματα εργασίας. Στις πολύ άσχημες συνθήκες που επικρατούσαν σ' αυτά αναφέρεται και το παρακάτω απόσπασμα.

Πηγαίνοντας στα νοσοκομεία στο Ικόνιο έβλεπα αυτούς τους δυστυχισμένους ξαπλωμένους στα κρεβάτια τους ή στο πάτωμα, ζωντανούς σκελετούς [...]. Τους λείπουν τελείως τα φάρμακα και η τροφή και το μόνο που έχουν είναι ιατρική επίσκεψη δύο φορές τη μέρα [...]. Όσοι από αυτούς μπορούν να σταθούν στα πόδια τους γυρνούν στους δρόμους της πόλης ζητιανεύοντας ένα κομμάτι ψωμί [...]. Το νεκροταφείο του Ικονίου έχει γεμίσει τάφους επειδή πεθαίνουν πολλοί από αυτούς [...] που δουλεύουν στα τάγματα εργασίας. Σε καθένα τάφο συνήθως δε θάβεται ένας αλλά ρίχνονται [...] πέντε και έξι.

Αναφορά του Έλληνα προξένου στο Ικόνιο, 1917

Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 8.43

Ε. Ο Μικρασιατικός πόλεμος (1919–1922) – Η ίδρυση του τουρκικού κράτους (1923)

Ανέθεσε στην Ελλάδα

Η κυβέρνηση του Ελευθέριου Βενιζέλου ζήτησε από το Ανώτατο Συμβούλιο της Ειρήνης να αναλάβει η Ελλάδα την προσωρινή διοίκηση της Σμύρνης και της περιοχής της. Η Μεγάλη Βρετανία, η Γαλλία και οι ΗΠΑ δέχτηκαν. Εκείνη την περίοδο ο ελληνικός στρατός συμμετείχε στην εκστρατεία που οργάνωσαν οι δυνάμεις της Αντάντ στην Ουκρανία ενάντια στο νέο κομμουνιστικό καθεστώς (Φεβρουάριος–Μάρτιος 1919). Τα ελληνικά στρατεύματα από την Ουκρανία μεταφέρθηκαν στη Σμύρνη. Λίγο αργότερα ελληνικός στρατός πήγε στην Ανατολική και Δυτική Θράκη.

Π 8.44

Π 8.45

Στις εικόνες Π 8.44 και Π 8.45 η εγκατάσταση του ελληνικού στρατού στους οθωμανικούς στρατώνες της Σμύρνης. Μάιος 1919.

Παρακάτω διαβάζουμε τη διαταγή του Ελευθέριου Βενιζέλου στον ελληνικό στρατό που θα πήγαινε στη Σμύρνη.

Π 8.46

Αποφασίστηκε από τις Μεγάλες Δυνάμεις να καταλάβει ο ελληνικός στρατός τη Σμύρνη και να εξασφαλιστεί [έτσι] η τάξη εκεί [...].
 Συστάσεις για τη συμπεριφορά σας προς τους ομογενείς δεν αισθάνομαι την ανάγκη να σας κάνω [...]. Αλλά [πρέπει] να δείξετε με τη συμπεριφορά σας και στους Τούρκους [=Οθωμανούς μουσουλμάνους], στους Εβραίους και στους Αρμένιους αλλά και στις διάφορες ευρωπαϊκές παραιοκίες ότι ο ελληνικός στρατός όχι μόνο δεν υστερεί από τους συμμαχικούς στρατούς σε γενναιότητα και αυταπάρηση και ευγένεια ψυχής, αλλά ότι θέλει να είναι και στην πρώτη γραμμή του πολιτισμού. Από την εμπιστοσύνη που θα εμπνεύσετε σε όλους τους ξένους και κυρίως στους Τούρκους, που είναι και οι περισσότεροι, θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό η πραγματοποίηση των εθνικών μας πόθων.
 Οι ευχές του έθνους σας συνοδεύουν.

Ελευθέριος Βενιζέλος

Ημερήσια διαταγή του Ελευθέριου Βενιζέλου, 1η Μαΐου 1919

Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 8.47

Δρόμος στην αγορά της Σμύρνης. Μεταξύ των ετών 1919-1922.

Τουρκικό εθνικό κίνημα

Στο παρακάτω απόσπασμα ο Κεμάλ μιλάει για κάποιους από τους βασικούς στόχους του τουρκικού εθνικού κινήματος.

Το σημαντικό ήταν το τουρκικό έθνος να ζήσει με αξιοπρέπεια και σεβασμό. Αυτό θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί μόνο αν κερδίσουμε πλήρη ανεξαρτησία [...]. Επομένως η επιλογή είναι ελευθερία ή θάνατος! Αυτό το σύνθημα θα το υιοθετούσαν όλοι όσοι φλέγονται για την ελευθερία [...]. Η διατήρηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας προκαλεί αναμφίβολα το μεγαλύτερο κακό στο τουρκικό έθνος [...]. Έπρεπε, λοιπόν, να ξεσηκωθεί ο λαός και ο στρατός και να αντιδράσουν στη σουλτανική κυβέρνηση και στο σουλτάνο και θρησκευτικό αρχηγό των μουσουλμάνων.

Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ, Ομιλίες στη δεύτερη συγκέντρωση του Δημοκρατικού Λαϊκού Κόμματος της Τουρκίας, 15-20 Οκτωβρίου 1927

Π 8.48

Η Συνθήκη των Σεβρών

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία με τη Συνθήκη των Σεβρών (1920) είχε πολλές περιοχές της. Η κεμαλική πλευρά δεν αναγνώρισε τη συνθήκη.

- Η Οθωμανική αυτοκρατορία κατά τη συνθήκη των Σεβρών
- Γαλλικές κτήσεις
- Βρετανικές κτήσεις
- Ιταλικές κτήσεις
- Ζώνες γαλλικής επιρροής
- Ζώνες βρετανικής επιρροής
- Ζώνες ιταλικής επιρροής
- Περιοχές υπό εντολή της ΚιΕ
- Περιοχές που διανεμήθηκαν στην Ελλάδα
- Περιοχές που διανεμήθηκαν στην Αρμενία
- Περιοχή υπό συμμαχική διοίκηση
- Περιοχή που δεσμεύτηκε για ένα ενδεχόμενο κουρδικό κράτος
- Σουλτανάτο του Νεντζέτ

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία σύμφωνα με τη Συνθήκη των Σεβρών (1920)

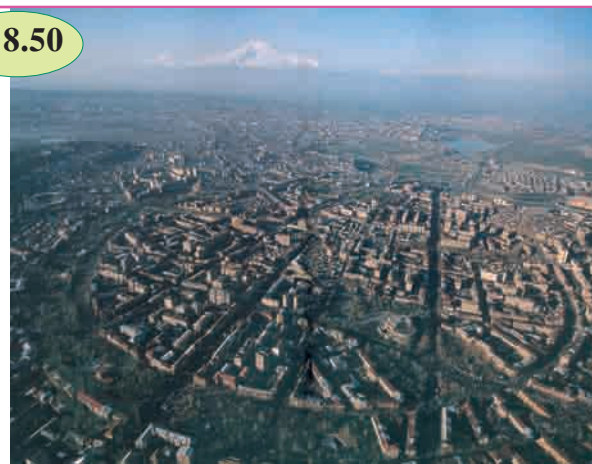

Π 8.49

Π 8.50

Αρμένιοι

Το 1917 με την κατάρρευση της Ρωσίας δημιουργήθηκε για λίγα χρόνια ένα αρμενικό ανεξάρτητο κράτος (1918–1920). Κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο το κράτος αυτό πολέμησε ενάντια στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Σύμφωνα με τη Συνθήκη των Σεβρών, το κράτος αυτό θα μεγάλωνε, για να περιλάβει περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας όπου κατοικούσαν από παλιά Αρμένιοι. Το κεμαλικό κίνημα στράφηκε ενάντια στο κράτος αυτό. Το αρμενικό κράτος κατέρρευσε το 1920. Αργότερα τα εδάφη του μοιράστηκαν ανάμεσα στην Τουρκία και την ΕΣΣΔ, η οποία δημιούργησε σ' αυτά τη Σοβιετική Δημοκρατία της Αρμενίας, με πρωτεύουσα το Ερεβάν.

Αεροφωτογραφία του Ερεβάν, πρωτεύουσας της Αρμενίας. Στο βάθος βλέπουμε το βουνό Αραράτ.

Πανηγύριζαν

Παρακάτω διαβάζουμε ψήφισμα της ελληνικής βουλής με το οποίο ο Ελευθέριος Βενιζέλος κηρύσσεται «Άξιος της πατρίδας».

Π 8.51

Η Βουλή των Ελλήνων

Έχοντας υπόψη τη Συνθήκη Ειρήνης με την Τουρκία [=τη Συνθήκη των Σεβρών με την Οθωμανική Αυτοκρατορία] και παίρνοντας υπόψη της όλο το εθνικό έργο που έγινε την τελευταία δεκαετία και τη γνώμη και τα αισθήματα του ελληνικού λαού

Ψηφίζει:

Κηρύσσει τον Ελευθέριο Βενιζέλο άξιο της Ελλάδας, ευεργέτη και σωτήρα της πατρίδας, και δίνει εντολή να τοποθετηθεί στην αίθουσα των συνεδριάσεων της βουλής τιμητική στήλη, που θα έχει γραμμένο το ψήφισμα αυτό, για να μαρτυράει αιώνια το θαυμασμό και την ευγνωμοσύνη της βουλής.

Ψήφισμα της Βουλής των Ελλήνων, 25 Αυγούστου 1920

Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Θα συνεχίσει την πορεία του

Κατά τη διάρκεια της ελληνικής κατοχής στη Σμύρνη και στην ευρύτερη περιοχή της τα ελληνικά στρατεύματα έκαναν βιαιότητες ενάντια στο μουσουλμανικό πληθυσμό. Στο απόσπασμα από επιστολή του Αμερικανού υποπρόξενου περιγράφονται οι καταστροφές που προξένησε ο ελληνικός στρατός καθώς υποχωρούσε προς τη Σμύρνη (1922).

Π 8.53

Η Μαγνησία [=πόλη στα βορειοανατολικά της Σμύρνης, στα τουρκικά Μανίσα] καταστράφηκε σχεδόν ολοκληρωτικά από τη φωτιά. [Καταστράφηκαν] 10.300 σπίτια, 15 τζαμιά, 2 λουτρά, 2.278 μαγαζιά, 19 χάνια, 26 επαύλεις. Ο Κασαμπάς [=πόλη στα νοτιοανατολικά της Σμύρνης, σήμερα Τουργκουτλού] ήταν μια πόλη με 40.000 κατοίκους και από αυτούς 3.000 ήταν μη μουσουλμάνοι [...]. Έγινε γνωστό ότι 1.000 Τούρκοι [=Οθωμανοί μουσουλμάνοι] πυροβολήθηκαν ή κάηκαν. Από τα 2.000 κτίρια που είχε η πόλη μόνο 200 στέκουν. Από πολλά στοιχεία φαίνεται ότι η πόλη καταστράφηκε συστηματικά από Έλληνες στρατιώτες που τους βοηθούσαν και Ελληνορθόδοξοι και Αρμένιοι πολίτες. Χρησιμοποίησαν [...] κηροζίνη και βενζίνη για να κάνουν την καταστροφή πιο σίγουρη, πιο γρήγορη και πιο ολοκληρωτική.

Επιστολή του Αμερικανού υποπρόξενου Τζέιμς Λόντερ Παρκ
11 Απριλίου 1923

Μουσουλμάνοι αντάρτες που πιάστηκαν αιχμάλωτοι από τον ελληνικό στρατό στη Μικρά Ασία.

Π 8.52

Σμύρνη

Στην καταστροφή της Σμύρνης αναφέρεται το παρακάτω απόσπασμα από κείμενο που έγραψε μια Αμερικανίδα γιατρός.

Π 8.54

Αποψη της Σμύρνης μετά τη φωτιά.

Η Σμύρνη από το λιμάνι πρόσφερε συγκλονιστικό θέαμα. Σκελετωμένα κτίρια και η μυρωδιά της δολοφονημένης πόλης να σου πνίγει την αναπνοή. Μπροστά μας τα πολεμικά: αμερικανικά, αγγλικά, γαλλικά, ιταλικά [...]. Ήταν σαν να είχαν καταστραφεί τα δύο τρίτα της πόλης. Η τούρκικη [=μουσουλμανική] συνοικία ήταν ανέπαφη αλλά οι χριστιανικές είχαν ουσιαστικά εξαφανιστεί. Στην προκουμαία [...] η καταστροφή ήταν ολοκληρωτική. Μόνο κοντά στην αποβάθρα του σιδηροδρομικού σταθμού μια σειρά λευκά κτίρια είχαν σωθεί και έστεκαν εκεί σαν επιτύμβιες στήλες στη μνήμη της νεκρής πολιτείας.

Έστερ Λάβτζοϊ, *Τάιμς* (της Νέας Υόρκης), έτος 1922

Π 8.55

Ανατολική Θράκη

Μετά την ήττα του ελληνικού στρατού στη Μικρά Ασία (Σεπτέμβριος 1922) οι Ελληνορθόδοξοι που κατοικούσαν στην Ανατολική Θράκη φεύγουν δυτικότερα. Σ' αυτό το γεγονός αναφέρεται και το παρακάτω κείμενο του Αμερικανού συγγραφέα Έρνεστ Χεμινγκουέι, που βρέθηκε στην περιοχή ως πολεμικός ανταποκριτής.

Π 8.56

ΑΔΡΙΑΝΟΥΠΟΛΗ. Σε μια ατέλειωτη πομπή που προχωράει με τρεμάμενο βήμα, ο χριστιανικός [=ελληνορθόδοξος] πληθυσμός της Ανατολικής Θράκης στριμώχνεται στους δρόμους που οδηγούν στη Μακεδονία. Στην κύρια φάλαγγα, που περνάει τον Έβρο στην Αδριανούπολη [...], κάρα που τα σέρνουν αγελάδες, ταύροι και λασπωμένοι βουβάλια, άντρες, γυναίκες και παιδιά, αποκαμωμένοι, με κουβέρτες πάνω από τα κεφάλια τους [...] τρεκλίζουν στα τυφλά κάτω από τη βροχή, πίσω από τα εγκόσμια αγαθά τους [...]. Δεν ξέρουν πού πάνε. Αφήσανε τα κτήματά τους, τα χωριά τους και τα εύφορα χωράφια τους με τα καρπερά χώματα και ενώθηκαν με το μεγάλο ρεύμα των προσφύγων, όταν άκουσαν πως έρχεται ο Τούρκος [οι ένοπλοι Οθωμανοί μουσουλμάνοι] [...].

Ελληνορθόδοξοι πρόσφυγες διασχίζουν με σχεδία τον Έβρο. 1925.

Π 8.57

Είναι μια σιωπηλή πομπή. Ούτε ένα γρύλισμα δεν ακούγεται. Το μόνο που τους μένει είναι να συνεχίζουν την πορεία τους. Οι όμορφες χωριάτικες φορεσιές τους είναι βρεγμένες και λασπωμένες [...]. Ένας άντρας απλώνει μια κουβέρτα πάνω από μια γυναίκα που γεννάει πάνω σ' ένα κάρο για να την προστατέψει από την καταρρακτώδη βροχή. Αυτή η γυναίκα είναι ο μόνος άνθρωπος που βγάζει κάποιο ήχο. Η μικρή της κόρη την κοιτάζει τρομαγμένη και αρχίζει να κλαίει. Και η πομπή συνεχίζει το δρόμο της.

Έρνεστ Χεμινγκουέι, «Μια σιωπηλή, τρομακτική πομπή», άρθρο στην канаδική εφημερίδα *Τορόντο Ντέιλι Σταρ*, 20 Οκτωβρίου 1922

Πρόσφυγες στην Ελλάδα

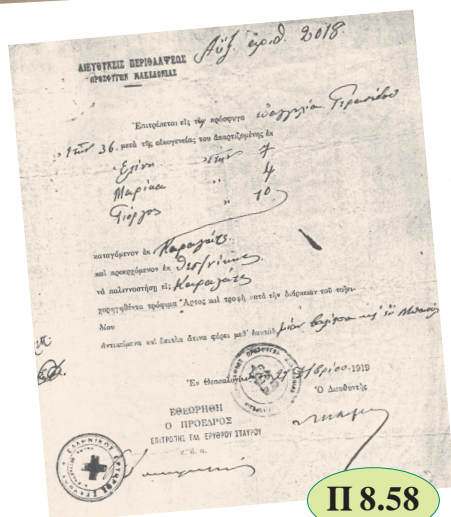
Οι πηγές και οι μαρτυρίες για την προσφυγιά των Ελληνορθόδοξων από τη Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη είναι πάρα πολλές και διαφορετικές.

Μια από αυτές είναι και η μαρτυρία του Κωνσταντίνου Επισκόπου από το χωριό Ρένκιοϊ ή Ερένκιοϊ, στην περιοχή του Τσανάκαλε (Δαρδανέλια).

Οι Ελληνορθόδοξοι ονόμαζαν το χωριό και Οφρύνιο. Ο Επισκόπου έγινε δύο φορές

Έγγραφο (με ημερομηνία 29 Δεκεμβρίου 1919) που εκδόθηκε από τη Διεύθυνση Περιθάλψης Προσφύγων Μακεδονίας με το οποίο επιτρέπεται σε μια οικογένεια προσφύγων να επιστρέψει από τη Θεσσαλονίκη στο Κάραγατς, στην περιοχή της Αδριανούπολης, στην Ανατολική Θράκη. Την περίοδο του Α' Παγκόσμιου Πολέμου πολλοί Ελληνορθόδοξοι από την Οθωμανική Αυτοκρατορία ήρθαν πρόσφυγες στην Ελλάδα. Μετά την ήττα του οθωμανικού κράτους πολλοί από αυτούς επιστρέψανε πίσω στον τόπο τους. Όλοι τους ξαναγύρισαν ως πρόσφυγες στην Ελλάδα μετά την ήττα του ελληνικού στρατού το 1922 και την ανταλλαγή των πληθυσμών ανάμεσα στην Ελλάδα και στην Τουρκία.

Π 8.58

πρόσφυγας στην Ελλάδα. Το 1915, στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ήρθε στην Ελλάδα, γύρισε πίσω στην πατρίδα του και ξαναήρθε μόνιμα πρόσφυγας το 1922.

Π 8.59

Το δεύτερο χρόνο του πολέμου, το 1915, ήρθε διαταγή να σηκωθούμε να φύγουμε για την Ελλάδα. [...] κατεβήκαμε [στο λιμάνι] και περιμέναμε να μας πάρουνε ελληνικά πλοία· ήρθανε [...]. Εμείς που μπαρκάραμε στο «Βαρβάρα» μας έβγαλε στον Πειραιά κι από κει πήγαμε στην Καλαμάτα. Όλοι μείναμε πέντε χρόνια και περισσότερο. Δύο χρόνια μετά την ανακωχή μάθαμε ότι μπορούσαμε να γυρίσουμε στις πατρίδες μας. Μπαρκάραμε πάλι στα πλοία και γυρίσαμε πίσω στην Τουρκία [=Οθωμανική Αυτοκρατορία]. Όσοι είχανε βρει καλές δουλειές στην Ελλάδα δε φύγανε.

Εμείς πήγαμε στο Τσανάκαλε κι από εκεί στο χωριό μας. Ξανάρχισε ο καθένας τη δουλειά του. Οι Τούρκοι [Οθωμανοί μουσουλμάνοι] μας καλοδέχτηκαν. Εγώ διορίστηκα δάσκαλος στην Καλλίπολη [=πόλη της Τουρκίας στην Ανατολική Θράκη].

Όταν όμως άρχισε η οπισθοχώρηση του ελληνικού στρατού, άλλαξε και η κατάσταση. Αγρίεψε ο τόπος. Βγήκανε Τούρκοι τσέτες [=άτακτοι ένοπλοι Οθωμανοί μουσουλμάνοι] και κυνηγούσανε τους χριστιανούς όπου τους βρισκανε. Και σφαγές και ληστείες. Τρομοκρατία [...]. Κάθε μέρα είχαμε το φόβο και τον τρόμο.

Κατεβήκαμε [στο λιμάνι] και περιμέναμε πλοίο να φύγουν όλοι οι Έλληνες από τα χωριά. Όσοι δεν πρόλαβαν βρήκαν κακό τέλος από τους τσέτες.

[...] Ελληνικό πλοίο μας έφερε στον Πειραιά. Από εκεί μας στείλανε στη Χαλκίδα. Μείναμε λίγους μήνες και ύστερα βρεθήκαμε όλοι οι πατριώτες [=συντοπίτες] και ήρθαμε κι εγκατασταθήκαμε εδώ στα Λακκοβίκια [=το σημερινό χωριό Νέο Οφρύνιο στο νομό Καβάλας].

Μαρτυρία Κωνσταντίνου Επισκόπου

Η Συνθήκη της Λοζάνης

Ας δούμε μερικούς από τους όρους της Συνθήκης της Λοζάνης σχετικά με την προστασία των μειονοτήτων στην Τουρκία και την Ελλάδα.

Π 8.60

Άρθρο 38. Η τουρκική κυβέρνηση θα πρέπει να προστατεύει πλήρως και απόλυτα τη ζωή και την ελευθερία σε όλους τους κατοίκους της Τουρκίας, ανεξάρτητα από το πού γεννήθηκαν, την εθνικότητα, τη γλώσσα, τη φυλή ή τη θρησκεία τους. Όλοι οι κάτοικοι της Τουρκίας έχουν το δικαίωμα να πρεσβεύουν [=να πιστεύουν] ελεύθερα, δημόσια και ιδιωτικά, κάθε πίστη, θρησκεία [...]. Οι μη μουσουλμανικές μειονότητες θα μπορούν ελεύθερα και χωρίς όρους να κυκλοφορούν και να μεταναστεύουν [...].

Άρθρο 39. Όλοι οι Τούρκοι υπήκοοι που ανήκουν σε μη μουσουλμανικές μειονότητες θα έχουν τα ίδια αστικά και πολιτικά δικαιώματα που έχουν και οι μουσουλμάνοι [...]. Η διαφορετική θρησκεία [...] ή πίστη δεν πρέπει να εμποδίζει κανέναν Τούρκο υπήκοο να [...] καταλαμβάνει δημόσιες θέσεις, αξιώματα και τιμές ή να ασκεί διάφορα επαγγέλματα [...].

Άρθρο 40. Οι Τούρκοι υπήκοοι, όσοι ανήκουν σε μη μουσουλμανικές μειονότητες, θα έχουν [...] το ίδιο δικαίωμα [με τους υπόλοιπους Τούρκους υπήκοους] να ιδρύουν, να διευθύνουν και να εποπτεύουν, με δικά τους χρήματα, κάθε είδους φιλανθρωπικά, θρησκευτικά ή κοινωφελή ιδρύματα, σχολεία και άλλα εκπαιδευτήρια με το δικαίωμα να χρησιμοποιούν ελεύθερα σ' αυτά τη γλώσσα τους και να τελούν όσα η θρησκεία τους επιβάλλει.

Άρθρο 41. Στις πόλεις και στις περιοχές όπου μένουν πολλοί μη μουσουλμάνοι υπήκοοι, η τουρκική κυβέρνηση θα παρέχει στη δημόσια εκπαίδευση τις απαραίτητες ευκολίες για να εξασφαλιστεί στα παιδιά των παραπάνω Τούρκων υπήκοων η διδασκαλία στη γλώσσα τους στα δημοτικά σχολεία. Η διάταξη αυτή δεν εμποδίζει την τουρκική κυβέρνηση να κάνει υποχρεωτική τη διδασκαλία της τουρκικής γλώσσας στα παραπάνω σχολεία [...].

Άρθρο 45. Όσα δικαιώματα αναγνωρίζονται στο παραπάνω τμήμα [της Συνθήκης] για τις μη μουσουλμανικές μειονότητες στην Τουρκία αναγνωρίζονται επίσης και από την Ελλάδα για τη μουσουλμανική μειονότητα [που βρίσκεται] στα εδάφη της.

Συνθήκης της Λοζάνης, 24 Ιουλίου 1923

Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 8.61

Η διάσκεψη στη Λοζάνη. 1923.

Ανταλλαγή των πληθυσμών

Ο όρος καθιερώθηκε μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στο διεθνές δίκαιο. «Ανταλλαγή πληθυσμών» σημαίνει ότι δύο χώρες συμφωνούν να μετακινηθούν (εθελοντικά ή υποχρεωτικά) από τη μία στην άλλη πληθυσμοί που σε κάθε χώρα θεωρούνται εθνική μειονότητα.

Η πρώτη εθελοντική ανταλλαγή πληθυσμών έγινε ανάμεσα στη Βουλγαρία και στην Οθωμανική Αυτοκρατορία το 1913. Στη συνέχεια, το 1919 έγινε μια ακόμη εθελοντική ανταλλαγή ανάμεσα στην Ελλάδα και στη Βουλγαρία. Υπολογίζεται ότι 50.000 ελληνόφωνοι μετανάστευσαν στην Ελλάδα και 90.000 βουλγαρόφωνοι στη Βουλγαρία.

Τον Ιανουάριο του 1923 η Ελλάδα και η Τουρκία υπογράψανε σύμβαση για την **υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών** ανάμεσά τους. Αυτή ήταν η πρώτη υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών ανάμεσα σε δύο χώρες. Έτσι άρχισαν να μεταφέρονται στην Ελλάδα και όλοι οι υπόλοιποι Ελληνορθόδοξοι από τον Πόντο, την Καππαδοκία και άλλες περιοχές, και να φεύγουν οι μουσουλμάνοι που ζούσαν στην Ελλάδα. Οι τελευταίοι πρόσφυγες έφτασαν στην Ελλάδα το 1925. Ας δούμε ποιοι έπρεπε, σύμφωνα με τη σύμβαση αυτή, να φύγουν.

Η κυβέρνηση της Μεγάλης Εθνοσυνέλευσης της Τουρκίας και η ελληνική κυβέρνηση συμφώνησαν στους παρακάτω όρους:

Άρθρο 1. Από την 1η Μαΐου 1923 θα γίνει υποχρεωτική ανταλλαγή ανάμεσα α) σε Τούρκους υπήκοους που έχουν ελληνορθόδοξο θρήσκευμα και που μένουν σε τουρκικά εδάφη, και β) σε Έλληνες υπήκοους που έχουν μουσουλμανικό θρήσκευμα και μένουν σε ελληνικά εδάφη [...].

Άρθρο 2. Δε θα υπάγονται στην ανταλλαγή που προβλέπεται στο παραπάνω άρθρο: α) οι Έλληνες [=Ελληνορθόδοξοι] κάτοικοι της Κωνσταντινούπολης, β) οι μουσουλμάνοι κάτοικοι της Δυτικής Θράκης [...].

Ελληνοτουρκική σύμβαση ανταλλαγής πληθυσμών, 30 Ιανουαρίου 1923

Απόδοση στη σύγχρονη γλώσσα

Π 8.62

Η Σύμβαση κανόνιζε επίσης τι θα γίνουν οι περιουσίες των πληθυσμών που μετακινήθηκαν στις δύο χώρες. Οι Ελληνορθόδοξοι που έφυγαν ήταν περίπου 1.500.000, ενώ οι μουσουλμάνοι περίπου 650.000.

Π 8.63

Μαθητές του ελληνορθόδοξου σχολείου στη Σινασό της Καππαδοκίας. Η φωτογραφία τραβήχτηκε μια μέρα πριν αναχωρήσουν οι Ελληνορθόδοξοι της Σινασού για την Ελλάδα (1924), στο πλαίσιο της ανταλλαγής των πληθυσμών.

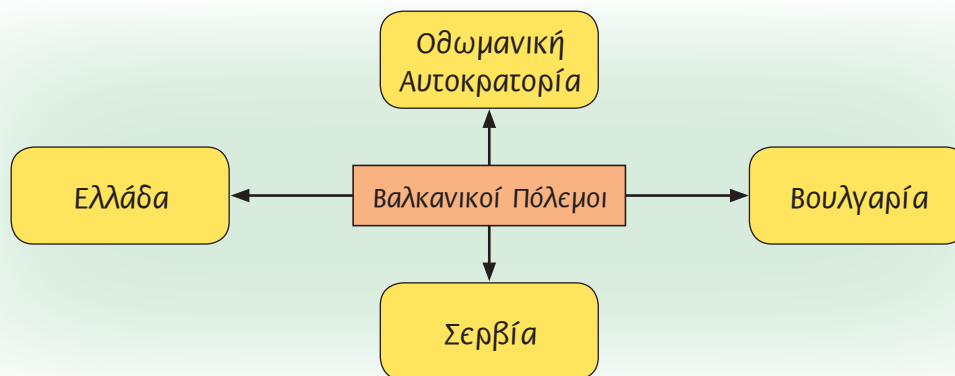
[1908 – 1923]

- 1 α) Διαβάστε το κείμενο Π 6.50. Τι είδους κείμενο είναι; Πότε γράφτηκε; Γράφτηκε την ίδια εποχή για την οποία μιλάει ή αργότερα; Τι λέει; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
β) Χωριστείτε σε ομάδες των 3-4 ατόμων. Μελετήστε την εικόνα 6.37. Τι δείχνει; Πότε έγιναν όσα δείχνει; Η κάθε ομάδα αντιπροσωπεύει και ένα επαγγελματικό σωματείο, από αυτά που συμμετείχαν στο συλλαλητήριο. Τα μέλη της συζητούν μεταξύ τους γιατί πρέπει να συμμετέχουν στο συλλαλητήριο και για τα συνθήματα με τα οποία θα πάρουν μέρος σ' αυτό. Κάντε έναν κατάλογο με τα συνθήματα που θα φωνάξετε στο συλλαλητήριο. Παρουσιάστε τη δουλειά σας στην τάξη!
- 2 Είστε ένας υποψήφιος βουλευτής του Κόμματος των Φιλελευθέρων και πρόκειται να μιλήσετε σε μια συγκέντρωση του κόμματός σας στο Βόλο. Το κοινό σας είναι κυρίως αγρότες και εργάτες. Ποια σημεία από την πολιτική των Φιλελευθέρων θα τονίσετε στην ομιλία σας; Για ποιο λόγο; Γράψτε ένα σύντομο κείμενο (120-130 λέξεις) για όσα πρόκειται να πείτε.
- 3 α) Διαβάστε το κείμενο Π 8.5. Ποιος έγραψε το κείμενο και πότε; Τι ξέρετε γι' αυτόν; Για ποιο θέμα μιλάει το κείμενο; Τι λέει γι' αυτό; Το κείμενο γράφτηκε την ίδια εποχή για την οποία μιλάει ή αργότερα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
β) Είστε δημοσιογράφος σε μια αθηναϊκή εφημερίδα. Γράψτε ένα σύντομο άρθρο (130-150 λέξεις) εξηγώντας γιατί ήταν σημαντική η απόφαση της κυβέρνησης των Φιλελευθέρων να μπει η δημοτική γλώσσα στο δημοτικό σχολείο.
- 4 α) Διαβάστε τα κείμενα Π 8.8 και Π 8.9. Τι είδους κείμενα είναι; Ποιοι τα έγραψαν και πότε; Για ποιο θέμα μιλάνε; Τι λένε; Τα κείμενα γράφτηκαν την ίδια εποχή για την οποία μιλάνε ή αργότερα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
β) Μελετήστε προσεκτικά τις εικόνες 8.17, Π 8.6, Π 8.7, Π 8.10 και Π 8.11. Τι πληροφορίες μάς δίνουν για τη Θεσσαλονίκη;
γ) Είστε ένας Έλληνας δημοσιογράφος και καλύπτετε τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο για την αθηναϊκή εφημερίδα *Εμπρός*. Μετά την κατάληψη της Θεσσαλονίκης από τον ελληνικό στρατό γράφετε ένα άρθρο (230-250 λέξεις) για τη Θεσσαλονίκη (μιλήστε για την πόλη, για τους πληθυσμούς που ζούσαν εκεί, για την εντύπωση που σχημάτισαν οι Έλληνες για την πόλη, για τη σημασία που έχει για την Ελλάδα η κατάληψή της κτλ.).
- 5 α) Διαβάστε το κείμενο Π 8.16. Τι είδους κείμενο είναι; Ποιος το έγραψε και πότε; Για τι μιλάει; Τι λέει; Το κείμενο γράφτηκε την ίδια εποχή για την οποία μιλάει ή αργότερα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
β) Στον παρακάτω χάρτη δείξτε την περιοχή από όπου μπορεί να στάλθηκε αυτό.

- γ) Ποιες ήταν οι αιτίες του Β΄ Βαλκανικού Πολέμου; Ποιες από αυτές μπορείτε να εντοπίσετε μέσα στο κείμενο Π 8.16;

- 6 Αντιγράψτε στο τετράδιό σας το παρακάτω σχήμα:

- α) Δίπλα σε κάθε κουτί γράψτε τρεις τουλάχιστον λόγους για τους οποίους οι Βαλκανικοί Πόλεμοι ήταν σημαντικοί για καθεμιά από αυτές τις χώρες.
 β) Ποια νέα προβλήματα είχαν να αντιμετωπίσουν οι χώρες αυτές μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους;
 β) Για όλα αυτά γράψτε ένα κείμενο (180–200 λέξεις). Παρουσιάστε τη δουλειά σας στην τάξη!
- 7 α) Διαβάστε τα κείμενα Π 8.19 και Π 8.21. Τι είδους κείμενα είναι; Ποιοι τα έγραψαν και πότε; Για τι μιλάνε; Τι λένε; Τα κείμενα γράφτηκαν την ίδια εποχή για την οποία μιλάνε ή αργότερα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
 β) Μελετήστε τις εικόνες 8.15, 8.16, Π 8.18 και Π 8.20. Τι δείχνουν; Πότε μπορούν να χρονολογηθούν; Για ποιο θέμα μιλάνε και τι πληροφορίες μάς δίνουν;
 γ) Είστε μέλος μιας Διεθνούς Επιτροπής που το φθινόπωρο του 1912 φτάνει στη Μακεδονία για να ασχοληθεί με τους πρόσφυγες από τους Βαλκανικούς Πολέμους. Λίγες βδομάδες μετά την άφιξή σας στέλνετε μια πρώτη σύντομη αναφορά γι' αυτό το θέμα. Σ' αυτή μιλάτε για το ποιοι πληθυσμοί μετακινούνται, γιατί, πού πηγαίνουν, ποια είναι τα προβλήματά τους κτλ.). Γράψτε την αναφορά (130–150 λέξεις).
- 8 Ο Σόλομον Καράσο είναι ένας Εβραίος έμπορος της Θεσσαλονίκης. Το καλοκαίρι του 1913 σ' ένα γράμμα που στέλνει στην αδελφή του Έλντα, που μετανάστευσε με τον άντρα της πριν από τρία χρόνια στις ΗΠΑ, της μιλάει για τις αλλαγές που έγιναν στην πόλη με την ενσωμάτωσή της στο ελληνικό κράτος, αλλά και το πώς είδαν οι Εβραίοι που ζούσαν εκεί το γεγονός αυτό. Γράψτε το γράμμα που έστειλε ο Σόλομον Καράσο στην αδελφή του (150–170 λέξεις).
- 9 Κατά την ανοικοδόμηση της Θεσσαλονίκης μετά την πυρκαγιά του 1917 υπήρξε ιδιαίτερη φροντίδα να αναδειχτούν τα ρωμαϊκά και βυζαντινά μνημεία της πόλης, καθώς και οι εκκλησίες της. Γιατί έγινε αυτό; Ποιο στόχο είχε; Δικαιολογήστε την απάντησή σας σε ένα κείμενο (130–150 λέξεις).
- 10 Δίπλα βλέπετε μια καρτ ποστάλ που κυκλοφόρησε στην Ελλάδα μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους. Ποιοι εικονίζονται; Πώς χαρακτηρίζονται στην καρτ ποστάλ; Γιατί ο σχεδιαστής της χρησιμοποιεί αυτό το χαρακτηρισμό; Τι πληροφορίες μάς δίνει για τις ιδέες και το κλίμα που επικρατούσε στην Ελλάδα τότε; Δικαιολογήστε την απάντησή σας σ' ένα κείμενο (130–150 λέξεις).

- 11 Διαβάστε τα κείμενα Π 8.24, Π 8.25, Π 8.26, Π 8.28 και Π 8.29.
α) Αντιγράψτε στα τετράδιά σας και συμπληρώστε τον πίνακα:

Κείμενο	Πότε γράφτηκε;	Τι είδους κείμενο είναι;	Γράφτηκε την ίδια εποχή για την οποία μιλάει ή αργότερα;	Ποιος/ποιοι το έγραψαν;	Σε ποιο θέμα αναφέρεται;	Ο συγγραφέας ανήκει στη βενιζελική ή στην αντιβενιζελική πλευρά;	Τι πληροφορίες μάς δίνει το κείμενο για το συγκεκριμένο θέμα;
Π 8.24							
Π 8.25							
Π 8.26							
Π 8.28							
Π 8.29							

- β) Μελετήστε τις εικόνες 8.20, 8.22, 8.23 και 8.21. Αντιγράψτε στα τετράδιά σας και συμπληρώστε τον παρακάτω πίνακα:

Εικόνα	Χρονολογία	Ποιο είναι το θέμα της ιστορικής πηγής;	Τι πληροφορίες μάς δίνει η πηγή για το συγκεκριμένο θέμα;
8.20			
8.22			
8.21			
8.23			

- γ) Είστε ένας δημοσιογράφος που δουλεύει για την канаδική εφημερίδα *Τορόντο Ντέλι Σταρ*. Τον Αύγουστο του 1917 φτάνετε στην Αθήνα και, ανάμεσα στα άλλα, παίρνετε και δύο συνεντεύξεις, μία από έναν οπαδό του Ελευθέριου Βενιζέλου και μία από έναν οπαδό του βασιλιά Κωνσταντίνου Α'. Ποια από τις δύο ομάδες, οι βενιζελικοί ή οι αντιβενιζελικοί, ελέγχουν την πολιτική ζωή στην Ελλάδα τη συγκεκριμένη περίοδο;
- δ) Χωριστείτε σε ομάδες των 5–6 ατόμων. Κάθε ομάδα γράφει τις δύο συνεντεύξεις (240–250 λέξεις η καθεμιά) που πήρε ο δημοσιογράφος της *Τορόντο Ντέλι Σταρ* από τον οπαδό του Ελευθέριου Βενιζέλου και από τον οπαδό του βασιλιά Κωνσταντίνου. Ετοιμάστε έναν κατάλογο με όλες τις ερωτήσεις που θέλετε να κάνετε στον καθέναν από τους δύο. Στη συνέχεια απαντήστε σ' αυτές τις ερωτήσεις. Λάβετε υπόψη σας ότι ένας δημοσιογράφος δεν μπορεί να ταυτίζεται με αυτόν για τον οποίο γράφει και γι' αυτό οι ερωτήσεις σας πρέπει να έχουν σκοπό να αναδείξουν τη σημασία που είχε για την ελληνική κοινωνία ο Εθνικός Διχασμός.

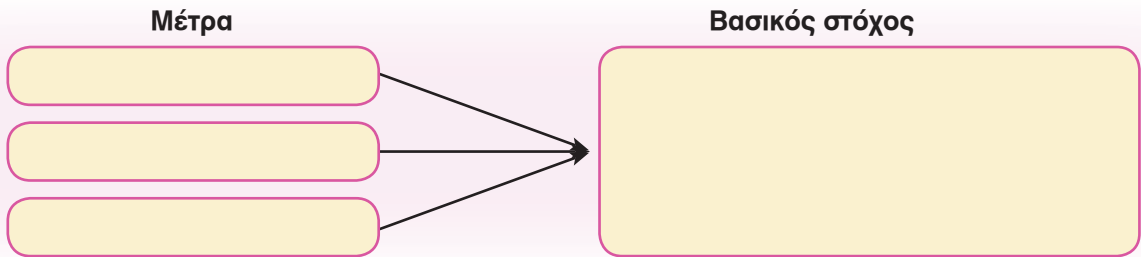
Παρουσιάστε τη δουλειά σας στην τάξη!

- 12 Δίπλα βλέπετε μια καρτ ποστάλ που κυκλοφόρησε μετά την επαναφορά του συντάγματος στην Οθωμανική Αυτοκρατορία από τους Νεότουρκους.

- α) Τι εικονίζει η καρτ ποστάλ; Τι συνθήματα είναι γραμμένα σ' αυτή; Σε ποιες γλώσσες είναι γραμμένα τα συνθήματα;
- β) Συγκρίνετε αυτή την καρτ ποστάλ με τις εικόνες 8.31 και 8.32. Τι διαπιστώνετε;
- γ) Με βάση τις πληροφορίες που παίρνουμε από αυτές τις καρτ ποστάλ τι κλίμα επικρατούσε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία μετά την επικράτηση των Νεότουρκων; Πώς δικαιολογείται το κλίμα αυτό;

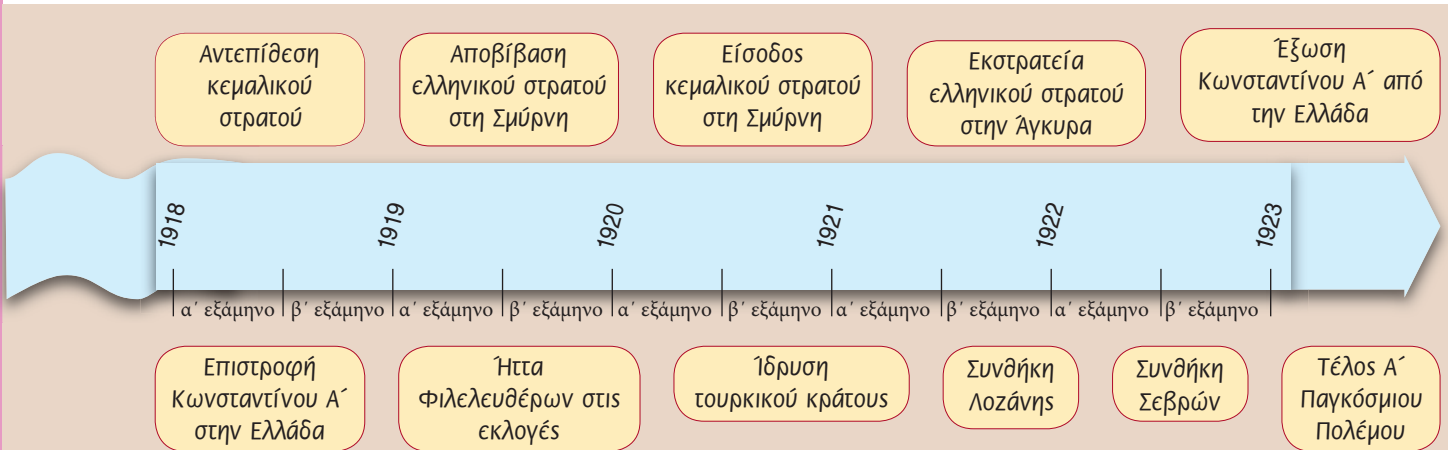

- 13 Πού διέφερε η τουρκική εθνική ιδέα, που υιοθέτησαν οι Νεότουρκοι, από τον οθωμανισμό; Δικαιολογήστε την απάντησή σας με ένα κείμενο (120–130 λέξεις).
- 14 α) Διαβάστε το κείμενο Π 8.38. Πότε γράφτηκε το κείμενο; Για τι μιλάει; Τι λέει; Γράφτηκε την εποχή για την οποία μιλάει ή αργότερα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
 β) Τι ήθελαν να πετύχουν οι Νεότουρκοι; Ποια μέτρα πήραν για να πετύχουν τους στόχους τους; Αντιγράψτε στο τετράδιό σας και συμπληρώστε το παρακάτω διάγραμμα:
 γ) Δίπλα σε κάθε μέτρο γράψτε με ποιους τρόπους το καθένα εξυπηρετούσε το βασικό στόχο των Νεότουρκων.

- δ) Στη συνέχεια γράψτε ένα κείμενο (140–150 λέξεις) για όλα αυτά.
- 15 α) Διαβάστε το κείμενο Π 8.41. Τι είδους κείμενο είναι; Ποιος το έγραψε και πότε; Για τι μιλάει; Τι λέει; Γράφτηκε την ίδια εποχή για την οποία μιλάει ή αργότερα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
 β) Ποια στάση κράτησαν οι Νεότουρκοι από τους Βαλκανικούς Πολέμους και μετά απέναντι στους πληθυσμούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που δεν είχαν τα τουρκικά για μητρική τους γλώσσα ή δεν ήταν μουσουλμάνοι; Ποια μέτρα πήραν; Πώς τα δικαιολόγησαν; Ποια σημεία στο κείμενο μπορούν να εξηγήσουν τη στάση τους; Γράψτε ένα σχετικό κείμενο (100–120 λέξεις).

- 16 Τοποθετήστε στην ιστορική γραμμή τα παρακάτω γεγονότα:

- 17 α) Διαβάστε τα κείμενα Π 8.52, Π 8.55 και Π 8.56. Τι είδους κείμενα είναι; Ποιοι τα έγραψαν και πότε; Για τι μιλάνε; Τι λένε; Γράφτηκαν την ίδια εποχή για την οποία μιλάνε ή αργότερα; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
 β) Ποια σημεία στα κείμενα μας δίνουν πληροφορίες; Σε ποια σημεία οι συντάκτες τους σχολιάζουν τις πληροφορίες και δίνουν την προσωπική τους άποψη; Ποια είναι αυτή; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

[1908 – 1923]

- 18 Γράψτε τουλάχιστον τρεις λόγους που να εξηγούν γιατί η Συνθήκη της Λοζάνης είναι σημαντική και για την Ελλάδα και για την Τουρκία.
- 19 Ψάξτε να βρείτε αν στο νομό που ζείτε εγκαταστάθηκαν πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία. Σε ποιες συνοικίες στις πόλεις και σε ποια χωριά εγκαταστάθηκαν; Φτιάξτε έναν κατάλογο. Μπορείτε να προσδιορίσετε από τον κατάλογο αυτόν τον τόπο απ' όπου ήρθαν οι πρόσφυγες; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
- 20 Διαβάστε το παρακάτω απόσπασμα από ένα αφήγημα που έγραψε ένας σύγχρονός μας λογοτέχνης.

Έβρεχε καλοκαιριάτικα, θυμάται. Κάτι που είναι συνηθισμένο στα βόρεια, και ειδικά στα πιο ορεινά. Καθόταν στην πλατεία· ο πατέρας της, ο συχωρεμένος, είχε το καφενείο «Μαγκάκι» κι εκείνη το άνοιγε [...]. Αναπάντεχα, ένα αυτοκίνητο φρενάρισε στη μέση της πλατείας και από μέσα πετάχτηκε μια ολόκληρη οικογένεια. Οι γονείς, γύρω στα πενήντα πέντε, κι ένα αγόρι γύρω στα είκοσι. Στην ηλικία της. Μόνο το καφενείο ήταν ανοιχτό για να πιούνε έναν καφέ. Μιλούσαν τούρκικα, η Μελίνα δεν καταλάβαινε. Ευτυχώς ο νεαρός ήξερε λίγα αγγλικά [...]. Είχαν έρθει να δουν το χωριό των παππούδων τους όταν ζούσαν εδώ, κόντευε ένας αιώνας πια. «Από εδώ και πάνω ζούσανε», τους έδειξε η Μελίνα τη γειτονιά των προσφύγων. Η γυναίκα κουνούσε αρνητικά το κεφάλι, δεν πίστευε ότι θα υπήρχε και ένα ίχνος. Κάτι ξεχασμένες περιγραφές της γιαγιάς. Θέλησαν να προχωρήσουν [...]. Προχώρησε μαζί τους στα στενάκια. Εκείνοι κοίταζαν σαν ξένοι τα ξένα μέρη. Οι γονείς κυριώς. Ο νεαρός Σελτσούκ προχωρούσε στο πλάι της Μελίνας [...]. Τους έδειξε και τα πιο απόμακρα στενά, τα εγκαταλειμμένα σπίτια με τις ανοιχτές σάλες [...], τις αυλές που χορτάριαζαν, τους ξεχασμένους πέτρινους φούρνους. Κάποιοι γείτονες έβγαιναν και τους κοίταζαν ή παραμόνευαν πίσω από τα παράθυρα. Καθόλου ασυνήθιστο. Η Μελίνα συζητούσε με το Σελτσούκ. Έμεναν στη Σμύρνη, είχαν κατάσταση ειδών υγιεινής. Εκείνος σπούδαζε στην Ισταμπούλ πολιτικές επιστήμες, ήταν στο πρώτο έτος [...]. Τράβηξαν και φωτογραφίες οι γονείς του Σελτσούκ. Σε όποιο σημείο πίστευαν ότι θα μπορούσε να βρίσκεται το πατρικό των παππούδων. Κανένα στοιχείο, καμία ένδειξη δεν συνηγορούσε υπέρ των δικών τους τεκμηρίων. Σαν να κουράστηκαν κάποια στιγμή, σαν να έπρεπε να φύγουν, να τα μαζεύουν από εδώ. Ο πατέρας έδειχνε πιο ήρεμος, η μάνα πιο οργισμένη. «Άιντε να φύγουμε, άιντε ...».

Θεόδωρος Γρηγοριάδης, «Μαγκάκι», από τη συλλογή *Χάρτες*, έτος 2007

Ποιος έγραψε το κείμενο και πότε; Για τι μιλάει; Τι λέει; Γιατί η οικογένεια των Τούρκων επισκέπτεται το συγκεκριμένο τόπο; Τι ψάχνει; Το βρίσκει; Τι γίνεται τελικά; Γιατί η Μελίνα τούς οδηγεί στην περιοχή που ονομάζεται Προσφυγικά; Πότε μπορεί να έφυγαν οι παππούδες του Σελτσούκ από το χωριό;